עולם מוזר

גולף בצל הנפט

בעוד העולם מדבר על הרמ־הנפט הער־בי והאירופאים רועדים קצת מקור וקצת מ־פחד, ממשיכים עובדי הנפט בנסיכויות ה־מפרץ הפרסי בחיים רגילים.

בתצלום „מגרש הגולף" בנסיכות אבו־דבי. אמנם אין כאן דשא. אבל המשחק חייב להימשך.

גילוח לגברות

גילוח, בבקשה, גבירתי ? — כך מקדם את פני לקוחותיו הספר וויין בומפ, שהחליט להגדיל את מחזורו על ידי הכ־נסת שירות חדש — גילוח רגלי גבירות, כל רגל במחיר דולר אחד.

לקוחות לא חסרות. אלא שאגודת הספרים בעיר קו־לומבוס (אוהיו) ; שם מתגורר הספר החדשן, עומדת לשים קץ לעסק החדש. לפי התקנות מותר לספר מדופלם לטפל „בשער הראש, הפנים והצוואר בלבד."

סחורה פגומה

האנגלים הם, כידוע, עם של אנשים ישרים (ל־הוציא, אולי, כמה שרי ממשלתם), ועל כן נשלח מפקח מכון־התקנים לבדוק את הצגת המחזה ה־מוסיקאלי „מעילי הפיז'מה" המוצג בבירמינגהאם. היה עליו לבדוק האם שלוש הנערות הקופצות עירומות לתוך הבריכה שעל הבימה הן אכן שלוש השחקניות שביצעו תפקיד זה בהצגה המקורית בלונדון.

האמרגן נקנס בסך 5 לירות שטרלינג, כאשר התברר שאין אלה אותן נערות, משום שבמודעות נדפס „בהשתתפות הצוות המקורי כולו".

נקניקיות לבז

בימי הביניים היה הציד בעזרת בזים תחביב נפוץ. עד היום יש העסוקים בספורט זה במקומות אחדים באנג־ליה.

אלא שבזמנים מודרניים לא מביאים הבזים ארנבות וסנאים לציידים. להיפך, לוקחים את הבז לאטליז. בפרט אם הבז אוהב נקני־קיות, כמו „בונטי" שב־תצלום.

אין לדבר עם שוטרים

בבלפסאו נאשם אדם בגרימת נזק גופני לשוטר. האיש, אחד ג'יימס בורק, דחף שוטר בידו.

הנאשם טען שלא היתה לו דרך אחרת להגיד לשוטר שזה דורך על כף־רגלו. השופט קיבל את הטיעון והנא־שם שוחרר. בבית־המשפט התברר שהנאשם הוא אילם־חרש.

הנשק הסודי של הצבא השוודי

זו עתה הוכנס לשימושו של הצבא השוודי מתקן חדש כדי לפתור בעיה דחופה שנוצרה בשעת תמרונים. מדובר בבית־שימוש נייד. המתקן פועל בעזרת שקיות פלסטיק, אותן משליך החייל לאחר השימוש למשרפה. היגיינה, זול ונוח. לתשומת לב חיל־ההספקה של צה"ל!

פתיחה עצמית

„טייני" הוא כלב רגיל ביותר. אין לו אילן יוחסין של כלב. ובכל זאת יש בו משהו מיוחד מאד — הוא יודע לפתוח במו שיניו את קופסאות המזון לכלבים.

בעליו אינו יודע כיצד לחד טייני לפתוח בשיניו את הקופסאות. כאשר הביא לו מזון בקופסת שימורים ויצא כדי למצוא במטבח פותחן, מצא את הקופסה פתוחה ל־שעשועי כאשר חזר. מאז אינו זקוק עוד לפותחן.

חותם

המערכת והמנהלה: בית "על המשמר", רח' בן־אביגדור 4, תל־אביב. המען למכתבים, תגובות והערות: שירות "שק נועל", תל־אביב.

עורך ראשון: בצלאל לב ז"ל
העורך: ישראל זמיר
עורך גראפי: יונה גור
צלמת: ריבה סגל
מזכירה: נורית לבנר
מערכת: י. אופן, צ. בן־שלום, מ. גילה, ג. מנור, ר. מרוז, י. סובול, מ. סנונית, י. קאנז, ג. קינן, ח. שור.

	עמוד
סגזים ראשונים — י. חזן	5—4
המלך הוא עירום — בנקו אדר	6
הפוליטיקאים חזרו לשדה־הקרב — שבח וייס	7
המזרחנים מול פני המלחמה (המשך) — ראובן מרוז	8
מל"ח הארץ — ראובן מרוז	9
אברהם בים: היהודי בתפקיד מס' 2 — יעקב רבי	11—10
התהייצבות היהודית — י. סלומון	11
ושבו... (צילומים)	13—12
סיפורי עורף — מיכל סנונית	14
זרקו אבנים, לא רימונים — ישעיהו חרש	14
מקופנהאגן ל"אגד" — עלי כהן	15
חדירה מבעד למחיצת־הזכוכית — גיורא מנור	16
מקר אנונימי — צביה בן־שלום	17
ארתור רובינשטיין: זכרונות נעורים — אבנר כהן	19—18
עולם מוזר	20

תמונת השער

אב מחבק את בנו שחזר מן השבי.
(צילום: י.פ.פ.א.)

השבוע—איך היה?

שיבת שבויים

— הם חזרו סוף־סוף, בתספורת מצרית אך כחיילי צה"ל לכל דבר, ונמל־התעופה לוד חזה במחזות של התרגשות שעלתה על גדותיה. אולם השמחה אינה שלמה. אלה עדיין ממתינים לשבויי דמשק — ואלה מחקו מלוח־ליבם שריד של תקווה, שמא בכל זאת רק שבוי...

חקירה ובחירות

— ועדה תחקור, והעם יבחר. מועד הבחירות: סילבסטר. אך ספק, אם בחצות יתחשק להתנשק — מכל מקום לא בגלל הבחירות...

חרב הנפט

מונפת על עולם ומלואו. לאחר כניעת ה־9 בא תורה של יפאן. נקווה שזו תבקש לפחות סליחה — לפי מיטב המסורת הסאמוראית. אם טוקיו אמנם תנתק יחסיה עם ירושלים, נישאר רק עם קוזו אוקאמוטו — נציג מפוקפק לכל הדיעות של ארץ השמש העולה.

מרידה באתונה

— טאנקים ושריוניות נלחמו בגבורה נגד סטודנטים בלתי־חמושים, ויכלו להם. עוד פרק־דמים נרשם בדראמה של עם למוד־סבל, מנוסה בשלטון רודנים. נאט"ו בגילוי נדיר של תקיפות. ומול הקרבנות גם תהיה: לא מרד של עם אלא מרידה של מיגזר מבודד, ללא תמיכה פעילה של חוגים אחרים, של פועלים. תיכנון כושל: מרידה בטרם עת!

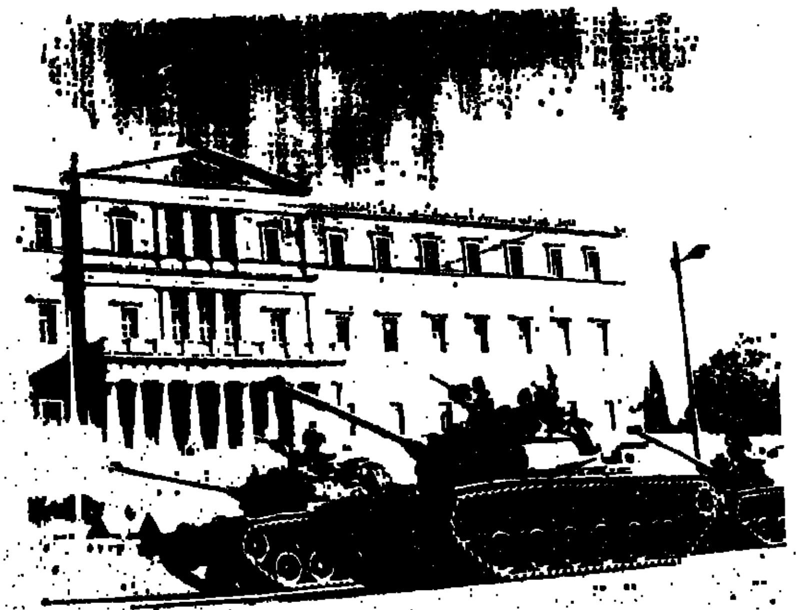

הטריבון הזועם

עשה זאת סוף־סוף. יצחק בן־אהרון טרק את הדלת בשעה בלתי־מתאימה ביותר. סוד העיתוי הנכון והחליכה השקטה אינם מסגולותיו הבולטות. אין אנו מן השמחים לאידו, שאינם מעטים — ואשר אף טרחו למען תקרב שעת פרישתו. אף ייתכן מאוד כי שמחתם מוקדמת. ודאי עוד ירעם קולו של המזכ"ל (מיל.) ועוד צפויות ממנו הפתעות.

בגליון "חותם" הקודם הושמטו בעמודי הצילומים של "אוהל מועד" (5–4) שמות הצלמים, והם דני רוזנבלום וגל עגור מ"סטארפוט".

הצילומים בעמ' 11–10 בגליון זה הם של:
בשורה העליונה (מימין לשמאל): סטארפוט, מרק ברגר, אהרון יוסלביץ
באמצע: י.פ.פ.א.
למטה (מימין לשמאל): סטארפוט, י.פ.פ.א., י.פ.פ.א.

מלחמת יום־הכיפורים

הוא לא היה בחור דתי,
הוא לא הלך לבית־הכנסת,
אך כשהפגז אותו החטיא
לא זכות עמדה לו, אלא חסד,
וכשדהר בטנק, כמין
טלית של חאקי, כתגבורת,
גם הוא הפך למאמין
כעם הזה, של קשי־העורף...
מלחמת יום־הכפורים,
מלחמת אש, אבק ושרף.
אין כפורים על הדברים
שמעוללת העופרת.
אין כפורים על שום חלום
של שלום־אמת, שלא זנחנו.
אך לא יהיה כאן שום שלום
אם לא נהיה כאן גם אנחנו!!!

הוא לא היה הכי אדוק
וכלל לא צם הוא על הצריח
כי אם זלל — בלי שום פקפוק —
פפריט שלם של חול וסיח.
וכש"פנטום" "על חטא" הכה
ו"כל נדרי" אמרו ה"הוקים",
הוא בשופר כלל לא תקע
אבל תקע בהם כהלכה...
מלחמת יום־הכפורים,
מלחמת אש, אבק ושרף.
אין כפורים על הדברים
שמעוללת העופרת.
אין כפורים על שום חלום
של שלום־אמת, שלא זנחנו.
אך לא יהיה כאן שום שלום
אם לא נהיה כאן גם אנחנו!!!

הוא לא היה שומר־מצוות
מלבד מצוה אחת: קדימה!
אך הוא זכר: בין הקצוות
גם לנו, גם להם יש אמא...
והוא זכר: אין נחמה
על שום חיים טרופים בזעם.
וארורה המלחמה
גם אם נצחנו, עוד הפעם!
מלחמת יום־הכפורים,
מלחמת אש, אבק ושרף.
אין כפורים על הדברים
שמעוללת העופרת.
אין כפורים על שום חלום
של שלום־אמת, שלא זנחנו.
אך לא יהיה כאן שום שלום
אם לא נהיה כאן גם אנחנו!!!

מכתב למוחמד

מאת יוסי גמזו

"איר־פורט קנדי, ניו־יורק. לאו" היום
אני עוצר נהג־מונית — וזה היה:
(—"לאן?" — "לטיימס־סקוור" — "מניין?" — "ישראל"
— "נעים מאד! שאהין מוחמד. בירות־סיטי...")
באריזונה, בחצות, לאור מצית
(— "סיגריה, פליז?") זה צף בין אור ועלטה
ושוב מוחמד (— "קאירו, איג'יפט. ואתה?"...)
וביוסטון, טקסאס, כמו חזרתי וראיתי
אותן פנים עצמן (— "ראבאט"... — "דמשק"... — "כווית"...)
ושוב עניתי: "ישראלי"
ושוב תהיתי...

אז בוא נאמר את זה, מוחמד, עד הסוף,
נביט עמק איש לרעהו בעינים
בלי סנטאריש, בלי גנונים מיתרים.
ונשחק הפעם בקלפים גלויים:
זה לא יועיל לו, לסאדאת שלך (עזוב!)
שום אלמנה או שכולה, בכל מצרים,
לא תכפר לו על אותו יום־כפורים
שבו שכח ממה אנחנו עשויים...

אנחנו זן נקשה, מוחמד (התרגלו),
אנחנו כימיה שונה מנפט סעודי...
משבר אנרגיה או לא — אם יש משבר
אז יש אנרגיה. אותנו לא תזיזו!
גלית חמוש, אמנם, הלוך והשתכלל,
שריון סובייטי. מול אותו ננס "יאהודי" —
אבל דוד הורג שנים וגובר,
אבל דוד את כל תקוות־השוא מוס...

אני יודע שאתה — אינך אשם,
אני יודע: הבטוי "חשך מצרים"
אינו מתאים רק לימי עשר המכות,
כי אם גם (פאקטו) לשאר מכות, שאחר־כך!
אבל מתי תלמד, מוחמד, שקשה,
שאי־אפשר לזרק אותנו אל המים,
שזה ספור ישן, של דם ושל דלקות.

אבל שאין למחק אותנו. כך או כך!

אני פוגש בך בכל רחבי ה"סטייטס"
והטרנזיסטור בידי שגיבו חם, כרמח...
בינות גשרי־החיתוכים (כמין חוזה)
גועש נהר (ירדן או נילוס!) של שתיקות..
שלי נפלו. שלך נפלו. מתי כבר קץ!
מתי כבר סוף. מוחמד! מה עם הטראכומה
והרעב בארצותיך. מה עם זה!
לכמה עוד תבוסות צריכים עם לחכות!!!

אני זוכר (רק חדשים ספורים, אחורה)
את חברי ואת עצמי: בין אלמות־
אור־הירקור, עם לילה. או פטרול, ביום.
בטרם כל הסמבטיון נעש עדין!
איך מאחיך, שם, פגשנו עוברי־ארח
חורשים. בין סוריה ללבנון, לא מזמות
כי אם שדות. שדות של לחם ושלום.
ואיך נפנפנו. מצדי הגבול, ידים...

ואיך קללנו. בעברית ובערבית.
משני עברי סואץ. מוחמד. רק הקיץ:
את הזבובים. היבשת והמלחמות
ו"מרחאבה" הסתרנו בין נערים פתוחים.
אז איומתי תלמד, מוחמד, ותבין!
אז עד מתי תחדל. מוחמד. להיות קין!
שלי נצחו. אך אין שמחה בי ונקמות.
אצלי בוכים ואצלך גם כן בוכים...

אני קורא לך בין ים ובין מדבר,
בשפת מוחמד ומשה. שלא נחמה
בדמי יצחק וישמעאל — שהשנאה
שפכה בלי קץ. במקום הטל והמטר.
אני יודע: המחצות נבוא כבר.
אבל שום הר לא בא. אף פעם. אל מוחמד,
וזה קשה. אבל הגיעה השעה
שסוף־כל־סוף יבוא מוחמד אל ההר...

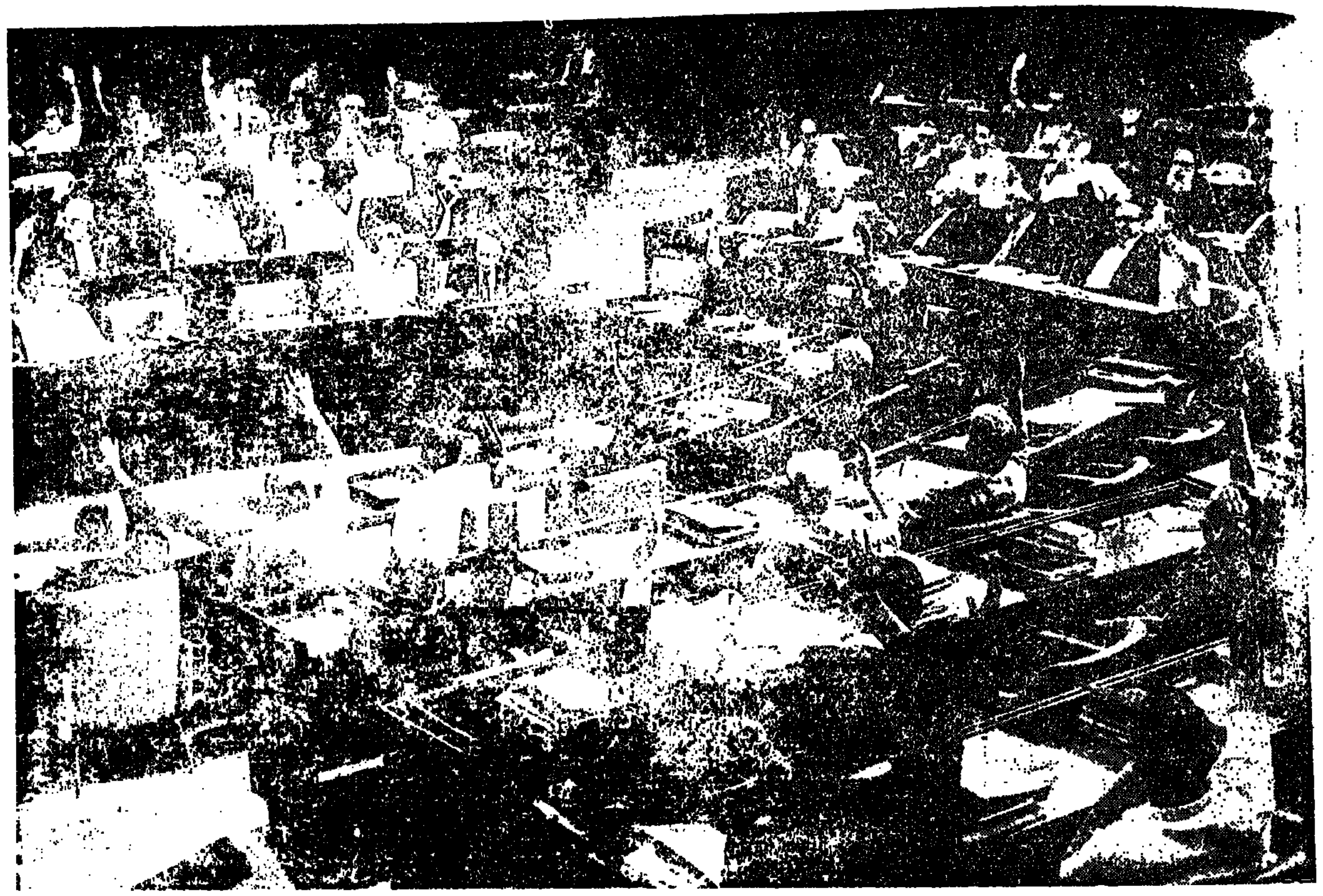

פגזים ראשונים

בנאומו בכנסת, בדיון המדיני, פתח בגין את מערכת הבחירות של ה„ליכוד". נאום זה מתפרסם במלואו במרבית העיתונים, במסגרת ההסברה לבחירות של גח"ל. י. חזן, שהתכונן להשתתף באותה ישיבה מטעם סיעת המערך, הכין את נאומו מראש, אולם לאחר ששמע את בגין גנז את נאומו המוכן ויצא להשיב מלחמה שערה. החלטנו להביא את דבריו, כולל קריאות הביניים, שיש בהם כדי להמחיש על מה נטוש הוויכוח במערכת הבחירות הממשמשת ובאה.

כבוד היושב־ראש,

כנסת נכבדה,

חשבתי להשתתף, לאחר הודעתה של ראש הממשלה, בוויכוח על הבעיות הקשורות בהסכמה להפסקת האש, סיכוייה וסיכוניה. אבל לאחר נאומו של חבר־הכנסת בגין, אני חושב את השתתפותי בוויכוח זה לחסרת כל עניין. מספיק אם אומר שאני תומך בעמדתה ובגישתה של ראש־הממשלה לבעיות הקשורות בהסכם זה.

לשתוק לאחר דבריו של חבר־הכנסת בגין — זאת אומרת להודות בכך שהוא צודק. אני חושב שאחד הדברים החמורים ביותר שקרו לנו בכנסת בשנים האחרונות, היה נאומו של חבר־הכנסת בגין היום. הנאום היה חמור, חמור מאד.

יגאל הורביץ: הנאום היה רציני...

חזן: בקונגרס הציוני האחרון בערב המוקדש ליחסים בין הגולה והארץ הופענו שלושה: ראש הממשלה, חבר־הכנסת בגין ואנוכי. בהתחלת דברי אמרתי אז: יש רק דבר אחד המאחד אותי ואת חבר־הכנסת בגין — זו אהבתנו לעם ישראל ודאגתנו לעתידו. זה הרבה מאוד. אבל חוץ מזה — הבדל קוטבי בכל התחומים. אף פעם לא הרגשתי את התהום החברתית, הפוליטית והמוסרית, הפעורה בינינו, כמו היום.

חבר־כנסת בגין אומר, שהוא התחיל בוויכוח זה, לאחר שהסתיימה המלחמה. המלחמה לא נסתיימה.

בגין: לא אמרתי זאת.

חזן: ניחא. לאחר שנסתיימו הקרבות, כאשר הייתי יחד אתו בסיני, וישבנו עם האלופים, הגיעה ידיעה מדאיגה, ואלוף פיקוד הדרום אמר, מי יודע, אולי צריך להפסיק את השיחה.

היו"ר י. נבון: אני מבקש לא לצטט שום דבר שהיה בוועדת חוץ ובטחון בכל צורה שהיא.

חזן: שמענו, התרשמנו, שהסכנה לא חלפה, והיא קיימת היום כפי שהיתה קיימת אתמול. הפסקת האש היא שברירית מאוד. היא יכולה יום יום להישבר. ויום יום אנו צפויים לחידוש הקרבות.

חבר־הכנסת בגין קם כאן ומאשים את הממשלה הזאת בכל מה שקרה, בלי לחקור, בלי לבדוק עד הסוף, בלי לדעת הכל, לדעתי הוא אף מורד במה שהוא יודע. אנו עומדים — וחבר־הכנסת בגין יודע זאת בדיוק כמוני — לפני בעייה חמורה ביותר, בעייה הנוגעת לעצם היסודות אשר בכוחם לקיים את בטחוננו, שאני בטוח שנתגבר עליה, אם לא נגיע לוויכוח כזה כמו הוויכוח שאתה, חבר־הכנסת בגין, התחלת בו היום.

אנו עם קטן, שניים וחצי מיליון יהודים בין עמי ערב גדולים. אנו בונים את קיומנו ואת בטחוננו על צבא סדיר קטן. צבאנו הוא צבא העם, צבא מילואים. צבאותיהם הם צבאות סדירים קבועים, יחד משני הצדדים, קרוב למיליון חיילים קבועים. הם אינם צריכים להתגייס כדי להתכונן למלחמה. הם אינם צריכים לעשות תנועות המוכיחות שהם מתכוננים למלחמה. הם מרוכזים, והיו מרוכזים, על יד תעלת סואץ. כל אותה עוצמה שעברה את התעלה היתה מרוכזת על־יד התעלה; טנקים לאלפיהם, חי"ר לרבבותיו, תותחים לאלפים — הכל עמד יום יום מוכן. וכך גם בסוריה. ואנחנו ניצבנו מול זה עם צבאנו הסדיר והיינו צריכים לשמור על בטחוננו. ואתה יודע בדיוק כמוני, שהשנה כבר עמדנו בפני בעיה כזאת, והתגייסנו, והידיעות אז היו יותר בדוקות מאשר הפעם, ולא פרצה מלחמה. ומי יודע שמא אותו גנרל סובייטי שאמר לאחר מלחמת ששת הימים „אבל במלחמה הבאה שלושת הימים הראשונים יהיו שלנו" — שמא הוא ממארגני המלחמה הזאת?

שמא צריך לזכור — וחבר־הכנסת בגין יודע זאת והוא חייב לזכור זאת — שאנו יכולים לגייס את צבאותינו פעם, ולא תהיה מלחמה דווקא כיוון שגייסנו אותם, והאויב יודע זאת. אנו נגייס את צבאנו פעמיים ולא תהיה מלחמה כיוון שגייסנו אותם, כי האויב מחכה לאותו יום שלא נגייס ואז תפרוץ המלחמה. צריך לבדוק אם זה אפשרי? אולי צריך להגיע לאסכולה חדשה לחלוטין של הגנה על המדינה? אולי זה מחייב אותנו לבדוק מחדש את כל התורה האיסטרטגית שלנו? אולי זו איננה בעיה של מחדל, רק בעיה של בדיקה יסודית ביותר, איך יכולה מדינה כזאת להגן על עצמה, כאשר היא בונה את עיקר קיומה על צבא סדיר קטן, ואת כל בטחונה על גיוס מהיר של מילואים? זו בעיה הרבה יותר רצינית מאשר בדיקת המחדלים, והיו בוודאי מחדלים. ויש לחקור אותם, להגיע לשורשם של הדברים ולהוציא את כל המסקנות מכך.

אולם חבר־הכנסת בגין יודע בדיוק כמוני, שהוכרז בעוד מועד על מצב כוננות ג', חבר־הכנסת בגין יודע בדיוק כמוני, שלפני שפרצה המלחמה, מספר הטנקים על הרמה הוכפל יותר מאשר פי שניים...

בגין: הצבא הסדיר — —— אל תטעה את הציבור.

חזן: אני לא מטעה.

חבר־הכנסת בגין יודע שטנקים ירדו גם לסיני. הוא יודע זאת. הוא יודע מי ירד. ואיני יכול לומר יותר בעומדי כאן היום. אני חושב יותר מה לא לומר מאשר מה לומר, כי אני יודע מי מאזין לנו.

בגין: בקיצור, הכל היה בסדר?

חזן: לא. צריך לבדוק, ואתה לא בדקת. ואתה מאשים בלי לבדוק. ואתה מנצל אחד הדברים החמורים ביותר למלחמת הבחירות.

אסתר רזיאל־נאור: זו מלחמת בחירות.

חזן: זו דעתי, והצעקות שלכם לא תערערנה. אני אומר את אשר אני חושב להכרחי לומר.

יגאל הורביץ: לו זה היה להיפך?

חזן: אני יודע מי לדעתכם „הקניבל" שופך דם ומי האנשים ההגונים והמהוגנים.

הורביץ: לו בגין היה ראש הממשלה וכל זה היה קורה אצלו, היית נואם נאום כזה?

חזן: כן, הייתי נואם נאום כזה, אילו כך היו מאשימים אותו, באותו כוח ובצורה כזו.

אחת הבעיות החמורות, הכאובות ביותר והטראגיות ביותר, זו בעיית השבויים. חבר־הכנסת בגין יודע מה עבר עלינו בדיון על בעיית השבויים. חבר־הכנסת בגין יודע שלגבי בעיית השבויים בסוריה היינו שנינו, הוא ואני, הכי קרובים למסקנות מרחיקות לכת וטראגיות ביותר. ונרתענו מזה שנינו. וחבר־הכנסת בגין אמר לי — שיחה פרטית אפשר לגלות — שאין כל הבדל ביחסנו — של שנינו ולמעשה של כולנו — לבעיית השבויים. והוא יודע איך קיבלנו את ההחלטה הזאת, על יסוד מה. הוא אינו יכול למרוד בכך שלא היתה לנו כל ברירה, אם רצינו להציל את השבויים במצרים.

בגין: לא הסכמתי.

חזן: כי קל לך ונוח לך לא להסכים, כי אתה יודע שמישהו אחר יקבל על עצמו את האחריות.

בגין: לא הסכמתי.

חזן: לא הסכמת כי ידעת שמישהו יקבל את האחריות המרה על הצלת השבויים במצרים ותנאיה. וקל היה לך לא להסכים. אילו היית צריך להחליט, אני בטוח מה היית מחליט. ובכן הממשלה החליטה, ויש יסוד — אינני בטוח שזה יסוד רב משקל — שאולי נצליח בכך ששבויים ממצרים יחזרו, בינתיים אכן זכינו והשבויים חזרו וחוזרים. יכול להיות שכל זאת תקוות שווא. המצרים לא יקיימו הבטחותיהם? אולי. נגיב או כפי שאנו מוכרחים להגיב. עניין החזרת השבויים קשור בעניין פתיחת הדרך למעבר של אספקה לא־צבאית לגדה המזרחית — אסור לומר בקול רם „לארמיה השלישית" — ואז, כמובן, הכל יתפוצץ ותהיה מלחמה. אבל אולי לא.

אתם טוענים שלא הצלחנו בכך שבגופו של ההסכם ייכתב: פתיחת מיצרי באב־אל־מנדב. אבל ידוע שההסכם אומר: „הפסקת אש באוויר, על הקרקע ובמים". יכול להיות שגם זה לא יקויים, ואז נפסיק את האספקה והכל יתפוצץ, אבל נדע או לפחות שלא אנחנו אשמים באי מיצוי התקווה הזאת, גם של החזרת השבויים ואולי גם של הפסקת אש שאולי תהווה גשר רעוע מאד לתקוות השלום. אני חושב, שלו הממשלה לא היתה עושה זאת, בצדק היה צריך להאשים אותה בכך שהזניחה סיכוי; בצדק אפשר היה להאשים אותה בכך שנתנה לאויבינו נשק חד וחריף נגדנו — הם היו מוכנים להפסקת אש, אנחנו לא; הם היו מוכנים לצעוד לקראת שלום, אנחנו לא. במה שהממשלה עשתה היא לא הפסידה שום דבר. היא רק העבירה את האחריות לצד האחר. אנחנו מוכנים להפסקת אש, אנחנו מוכנים לקיים את הפסקת האש, בתנאי שגם הצד האחר יקיים את הכל. לא יקיים את הכל — לא תהיה הפסקת אש, ובאותו יום, חבר־הכנסת בגין, אני לא אהיה שמח; אהיה אבל מאד, כי לא תהיה הפסקת אש, תהיה מלחמה.

חבר־הכנסת בגין עשה לו כאן מלאכה קלה מאד בהסתמכו על דבריו של קיסינג'ר אותם אמר כביכול בסיני. דרך אגב תוסיף לכך גם דבר חסר טעם. הגויים יתקוממו נגד זה שהוא היהודי אשר הגיע למשרה כל כך רמה, ואנו מצידנו נתחיל להאשים אותו כי הוא היהודי אשר הגיע למשרה כל כך רמה מתנכר לנו? יהיה בזה משום בזיון. יכול להיות שניכנס לוויכוח חמור עם קיסינג'ר. אם נגיע — נקיימו.

רבותי חברי הכנסת, במערכה זאת על שלום יכול להיות שהוויכוח עם הידידים יהיה הרבה יותר קשה מאשר המערכה עם האויבים. לדחות את עצתם של הידידים יהיה אולי יותר קשה מאשר להתגבר על איומיהם של האויבים. הממשלה תוכל לעשות זאת רק בתנאי אחד: שידידינו יידעו כי יש לנו תוכנית שלום, תוכנית שלום סבירה, תוכנית שלום המתחשבת עם המציאות, לא תוכנית שלום שיש בה רק דקלום פאתטי, אבל אין בה שום תוכנית ממשית. יכול להיות שגם תוכניתנו לא תתקבל. יכול להיות שמדינות ערב ידחו את הכל. או שוב, אני אהיה אבל מאד; תהיה מלחמה.

חבר־הכנסת בגין מאמין באמת שעל־יסוד "אף שעל אדמה" יהיה פעם שלום? אני אינני בטוח שעל יסוד ויתורים יהיה בקרוב שלום. אני רק יודע שעל יסוד ויתורים אולי יהיה שלום, ועלינו לעשות הכל כדי למצות את האפשרות הזאת לחיות שלמים עם עצמנו.

המלחמה הזאת היתה אכזרית מאד, לא רק בימים הראשונים. גם זאת יודע חבר־הכנסת בגין. הקורבנות ביום השישי והשביעי והשמיני והתשיעי והעשירי לא היו פחותים מאשר לפני זה. זו היתה מלחמה קשה ביותר, לאחר שהצבא המצרי קיבל ים של נשק — אין בישראל לכך — לאחר שהוא החדיר ואלף רבבות מצרים לפעולה של „גולם צבאי".

שאלתי מפקדים שלנו: איך מסבירים את ההליכה של המונים ישר מול המוות, גל אחרי גל, ואנחנו קוצרים — וזוועה לומר את המלה הזאת ביחס לחיי אדם — והם הולכים. את הנשק בו עמדו להשתמש נגדנו היכרנו, אבל כמותו הפכה לאיכות חדשה. וזאת כאשר היינו כבר במלוא כוחנו. המלחמה היתה קשה מאד וחמורה מאד. אני בטוח שאילו היתה נמשכת עוד כמה ימים היינו מנצחים. היינו מחסלים את הארמיה השלישית. היינו מעמידים בסכנה את הארמיה השניה, אבל השאלה היא מה אנו רוצים, עוד נצחון צבאי, עוד שפיכת דמים, או נסיון לנצל כל מצב.

יוחנן בדר: עוד מחדל.

חזן: כדי להגיע אולי לשלום. בשבילך זה מחדל, ובשבילי זה נסיון להגיע לשלום.

מתוך כך חתמנו על הסכם של הפסקת אש. אמריקה תרצה ללחוץ עלינו? ישראל לא תהיה צ'כיה שניה. היש כאן מישהו המוכן להסכים לכך שבטחונה של ישראל יהיה בנוי על ערבויות אפילו של הידיד הגדול ביותר שיש לנו? חוץ משלושה אנשים היושבים כאן, ואני מתכוון לסיעת רק"ח, האם יש מישהו שחושב על כך? ערבויות כתוספת לבטחון — כן, אבל לבטחון שלנו, לבטחון מדינת ישראל היודעת שהיא מחזיקה את גורלה בידיה. אנחנו כאן בארץ זו לקחנו לידינו שוב, בפעם הראשונה מזה אלפיים שנה, את גורלנו בידינו, ולא נוציא את הגורל הזה מידינו. אתם יודעים זאת. וכאשר אתם הולכים ליהודים המתהלכים מודאגים ואבלים וגם אומרים להם שהממשלה הזאת מוכנה לוותר על הכל ולהפוך את ישראל למדינת חסות של ארצות־הברית של אמריקה, האם אתם מאמינים במלה אחת? באף מלה אחת לא. חבר־הכנסת בגין, אינך מאמין באף מלה אחת אם אתה אומר זאת.

בגין: הדברים האלה שלך אין להם שחר. אני מאמין לכל מלה היוצאת מפי כל ימי חיי. אתה יכול לא לקבל את זה, את זה שאמרת — אני לא אמרתי.

חזן: אם כן, יש לך אמונה משונה מאד במלים שלך. כן, אתה אמרת שיכפו עלינו, שלקראת זה מתפתחים הדברים.

יוחנן בדר: אין בדבריו שמץ של [illegible].

בגין: להזכיר לך דברים שאתה אמרת ושלא האמנת בהם? והיום אתה מתבייש בהם.

חזן: כאשר אמרתי — האמנתי, ואינני מתבייש בהם. אני יודע ללמוד מהחיים, לשנות ולחדש וזה הקובע. אתה חוזר כל ימי חייך על שיר אחד.

יוחנן בדר: איזו הצגת בטחון זו היתה?

ראובן ארזי: מהן ההפרעות האלה, חבר־הכנסת בדר?

ראש־הממשלה ג. מאיר: מה אנו אשמים שהסיעה שלך אינה נותנת כל הזמן לדבר מעל דוכן זה?

בגין: ואותי לא הפסיקו?

מנחם ידיד: מקובל לעשות קריאות ביניים.

היו"ר י. נבון: השאירו לידי את הטיפול בקריאות ביניים.

חזן: חברי הכנסת, אני בטוח בכך שאנו נעמוד בכל מבחן, אבל אינני רוצה במבחן של מצדה. אני רוצה במבחנים המובילים אותנו לשלום ולחיים בטוחים; אני רוצה לנצל כל הזדמנות כדי שישראל תהיה חזקה ותוכל להגן על עצמה. ומה לעשות, חבר־הכנסת בגין? בלי עזרה מארה"ב של אמריקה, ששר־החוץ שלה הוא היהודי קיסינג'ר, איננו יכולים להגן על חיינו במרחב הזה לאורך ימים. נחוץ לנו נשק, נחוצה לנו עזרה — גם עזרה פוליטית — אבל בראש וראשונה נשק, כל זה כמובן נוכח הזרם האדיר של נשק הזורם לארצות־ערב מברית המועצות. אנחנו מייצרים הרבה לבדנו, אבל אתה יודע שמה שאנחנו מייצרים — זה הרבה מאד בשביל מדינה כמונו — איננו מספיק.

המערכה תהיה מערכה קשה מאוד. איש מאיתנו אינו משלה את עצמו. אני בטוח שארצות־הברית של אמריקה — כאשר היא תלמד לדעת שמדינת ישראל מוכנה לקבל את עצותיה כשזה נוגע לדברים צדדיים לא מכריעים, אבל בשום פנים לא תקבל את עצתה הנוגעת בעצם קיומנו, — לא תכריח אותנו לקבל עצתה זו. אנחנו נאבק. יכול להיות שניכנס למאבק קשה מאוד איתה. אבל ישנה יהדות ארצות־הברית של אמריקה. נגייס את היהדות של אמריקה המעורבת ביכנס למערכה בגדה, וישראל מעשה של הגליה ובטחונה יהיה בידיה. אבל כדי שנוכל לעשות זאת, צריכה ארצות־הברית של אמריקה לדעת שישראל ברצינות רוצה בשלום.

והיא יודעת — לא רק היא יודעת, גם אנחנו יודעים זאת — שאם בכלל אפשרי שלום, הוא אפשרי רק בתנאי של פשרה, של ויתורים, ולא אחרת.

את המחדלים הקיצורים בראשיתה של המלחמה, והם היו — צריך לבדוק, צריך לחקור, ואתה, חבר־הכנסת בגין, יודע כמונו כמה מסובכת, קשה וכרה תהיה החקירה — את מי צריך לחקור ואיך צריך לחקור כדי להגיע לשורשם של הדברים, כדי לדעת מה נכון ומה לא נכון, מה היה ומה לא היה, מהי בדותה ומה האמת הקשה והמרה. וכאשר החקירה תסתיים ונצטרך להוציא מסקנות לגבי כל הבעיות, לא רק לדעת מה היה בעבר, כי אם גם כדי שנהיה מוכנים יותר לגבי העתיד. כי אני אינני יודע במה תיגמר הפסקת האש הזו. אני לא יודע עדיין לקראת מה אנחנו הולכים, ועלינו להיות מוכנים לכל.

אני חושב שהממשלה הזאת זכאית לנהל משא ומתן על שלום על סמך יפוי הכוח והעמדות שאושרו על־ידי הכנסת הזאת. היא לא זכאית — שום ממשלה לא תהיה זכאית לפי דעתי — לחתום על הסכם שלום בלי אישורה המפורש של הכנסת, הכנסת השמינית. האם מישהו מאמין שעד לבחירות יהיה שלום? שהממשלה הזאת על אף, כאמצעיה תביא את השלום בעוד חודש או שנה שבועות? ואם אינכם יודעים שהדרך לשלום היא עדיין רחוקה וזרועה מוקשים רבים, שיהיו בדיונים אלה משברים רבים, ואולי חזרה למלחמה ושוב חזרה למשא ומתן? האם מישהו כאן מתאר לעצמו שנשב וכבר הגענו לשלום? אני חושב שלממשלה הזאת כל הזכות ומוטלת עליה החובה לא להזניח שום דבר ושום פתח, ולו גם הצר ביותר, לתקוות השלום. אני חושב שהממשלה הזאת זכאית לאמונו של העם. אם היא טעתה היא תכריע על טעויותיה.

הממשלה אינה כפופה לשום ועדות חקירה. ועדת החקירה של הממשלה הם הכנסת והבוחרים. הם יחליטו אם צדקה או לא צדקה, הם יחליטו למה היא אחראית ולמה לא, הם יחליטו אם היא תמשיך להחזיק במתכונתה זו או לא. נשאיר את הדבר הזה לבוחרים תיפגש — אתם תיפגשו, כי אני אינני מתכוון להיפגש — לאחר הכרעת הבוחרים כאן בכנסת השמינית והיא — אני מקווה — תכריע בכל ותאשר את הסכמי השלום, אם באמת נוכח להם בקרוב.

המלך הוא עירום

המחדל המחריד שקדם למלחמת יום־הכיפורים, אשר כדבריו של ה־אלוף (מיל.) חיים הרצוג, ה־פרשן־המוסמך־מטעם, עמדנו בגללו בפני שואה פשוטו כמשמעו, מחייב אותנו לבדוק גם את המחדלים של ימי־המלחמה, אשר שילמנו בעדם הפעם (שלא כבפרשת „נתיבי־נפט") בנתיבי־דם, וגם את ההנחות הצבאיות והמדיניות, אשר עמדו ב־יסוד המדיניות שלנו בשש השנים האחרונות, הנחות שהובילו אותנו לשפיכות־דמים מחודשת, שבעטיה נשמטו מאיתנו חלק מן ההישגים המדיניים; שלא השכלנו לנצלם, ב־עוד האופציות ליוזמה נמצאות ב־ידינו.

ועדת־החקירה אשר תוקם, תחקור ודאי את המחדלים בהערכת הידיעות המודיעיניות, בדרך הכנת צה"ל למלחמה, בהכרעות ש־נפלו במהלכה. אולם, ועדת־החקירה לא תח־קור קונצפציות מדיניות והשקפות פוליטיות שעמדו בשורשי המחדל. חלקם הגדול של הלקחים שיש להפיק מן המלחמה שייך ל־תחום המדיני הטהור. אחריותם של אלה אשר טענו כי הסטאטוס־קוו המדיני פועל לטובתנו ואין צורך ביוזמות מדיניות; אלה אשר עוד לפני חצי שנה ניבאו לנו כי עשר השנים הבאות תהיינה שנות שלום; אלה אשר לימדו את הציבור להעריך את כוחה של ישראל מתוך בטחון־עצמי מופרז ושחצני ולזלזל בכוחם של הערבים; אלה שטענו כי מצב של „לא־שלום־ולא־מלחמה" הוא ה־מצוי הרצוי למדינת־ישראל — אחריותם של אלה לא תהיה נושא לוועדות־חקירה, כי־אם נושא לחשבון־נפש ציבורי.

הכזב של „האחריות הקולקטיבית"

בסידרת מאמרים זו ננסה לבחון את התפתחויות שש־השנים שקדמו למלחמת־יום־הדין, את האלטרנטיבות המדיניות בפני־נו, ואת המאבקים וניגודי־ההשקפות שבע־טיים ברוכזו. אך לפני־כן עלינו לנקות את השטח מכמה מוקשים שיש בהם כדי לשרטט את הדיון.

מנחם בגין ושותפיו ב„ליכוד" מטילים האשמות כבדות בממשלה כולה, כדי ליצור בציבור רושם כי כל חבריה אחראים במידה שווה למצב אליו נקלענו, ובכך לנקות את עצמם מאחריות פוליטית ומוסרית להתפת־חויות. באה התפטרותו של השר יעקב שמשון שפירא וחשפה את התרמית שיש בה בטענה זו. אחריותה של הממשלה היא קולקטיבית רק באותם עניינים בהם ניתנה לה אפשרות לדון ולהכריע. על מידת אי־הסיכון שבאי־גיוס המילואים ערב יום־כיפור לא החליטה הממשלה כולה. השר שפירא טוען שלא שו־תף בהכרעה, וגם השרים אלון וספיר מכחי־שים כי היה להם קשר להחלטה זו. אם ראש־הממשלה החליטה לא לגייס מילואים ולא לכנס ישיבת־ממשלה, נשאלת השאלה: מהו המידע שקיבלה משר־הבטחון? אם שר־הבטחון לא העמיד את ראש־הממשלה על סכנת המלחמה, לא היתה לגולדה מאיר סיבה לכנס את הממשלה. היא אינה מומחית ב־בעיות בטחון, וביכולתה להכריע רק כאשר מובאות בפניה הערכות מנוגדות. אם, דרך משל, טוען שר־הבטחון שלא תהיה מלחמה, והרמטכ"ל טוען שקיימת סכנה כזו, מכריעה ראש־הממשלה ונושאת באחריות להכרעתה. אך אם יתברר כי גורמי הבטחון הביאו ב־פניה רק הערכה אחת, הרי שלא היתה לה כל סיבה לפקפק במידע שנמסר לה על־ידי האיש שהכל ייחסו לו ידע צבאי מוהיר, תבונה עליונה ושיקול מפוכח.

אולם, אלה הן שאלות של אחריות טכנית. האחריות הקולקטיבית אינה תופסת גם מ־בחינה מהותית ופוליטית. כידוע, אין הממ־שלה עשויה מיקשה אחת, ויושבים בה שרים בעלי דעות שונות, המנהלים ביניהם בכל ימות השנה ויכוחים ומאבקים מרים. שרים כמשה קול, נתן פלד או יעקב שמשון שפירא אשר תבעו יוזמה מדינית, הביעו את התנג־דותם למדיניות הסיפוח הזוחל, ונשארו ב־מיעוט, אין אחריותם שווה לאותם שרים שסברו כי מצב של „לא־שלום ולא־מלחמה" היא המדיניות הנבונה ביותר.

בשנת 1968—1969 סיפרו כי משה דיין תובע כי השרים אבא אבן ופנחס ספיר ית־פטרו מן הממשלה. כאשר נשאל בקשר לכך על־ידי כתב „ידיעות־אחרונות" שלמה נק־דימון, היתה תשובתו כי הנושא אינו התמודדות בין מועמד זה למועמד אחר — אלא „בין שתי קבוצות או צוותים החלוקים על הדרכים בהן יש לנהל את מדינת־ישראל". (20.9.68).

כלומר, התנהל בממשלה (ובציבוריות) מא־בק בין שני צוותות, שתי השקפות־עולם, שתי אסכולות מדיניות, וכל האשמה קולקטי־בית של הממשלה היא רק בנוסחת־רמיות ה־מערפלת את מהותו של הוויכוח ואינה מאפ־שרת דיון בגופי העניינים שעמדו להכרעה.

החטאים והחוטאים

בנובמבר אשתקד התנהל במזכי־רות מפלגת העבודה ויכוח בין סגן ראש־הממשלה יגאל אלון ובין שר־הבטחון משה דיין, [illegible] ב„ידיעות־אחרונות" (16.11.73). יגאל אלון טען באותה ישיבה כי ברגע שישראל תאמץ לעצמה מדיניות הגורסת כי המציאות הארעית היא מציאות־קבע, כי המצב המצוי הוא גם המצב הרצוי, ותחדל לחתור חתירה פעילה לשלום — בו־ברגע יחול מהפך חריף בשורה של תחומים ומושגים יסודיים בחיינו. בחזית החיצונית יתלה בצווארנו קולר האשמה על היעדר־השלום באיזור. גם ידידים, ולא רק אויבים, ימהרו להסתייג מאיתנו. מדינות־ערב לא זו בלבד שיחושו לנצל הרעה זו במעמדנו הבין־לאומי, אלא שקרוב לוודאי כי תגבר אצלן הנטיה לפתרונות צבאיים. בשטחים יורע ה־דבר ייאוש ותסיסה, וספק אם נוכל לקיים בידינו את הישגי מלחמת־ששת־הימים, ומה שחשוב לא פחות — בפנים תתערער האמונה במוסריות מדיניותנו ובצידקת דרכנו, בייחוד בקרב הדורות הצעירים. בראיון שהעניק ב־אותו זמן בטלוויזיה, יצא שר־הבטחון בליג־לוג על אלה שיש להם דיעות בשאלות שאינן קיימות — למצב השלום שאיננו קיים...

מכל צד אומרים לנו היום כי הבעיה אינה למצוא את החוטאים, אלא להפיק לקח מן החטאים, כי חשוב לדבר על המחדלים, אך חס מלהזכיר את עושי המחדלים. ונכון הדבר, כי חלקת החשוב, המהותי, שיש להסיק ממלחמת יום־הכיפורים אינו בתחום הפרסו־נאלי, אלא בתחום הפוליטי. אבל, רעיונות אינם צומחים על עצים, ואינם מופצים בצי־בור על־ידי הרוח. רעיונות צומחים במוחם של מדינאים, אישי־ציבור ומנהיגים, והם „מוכרים" אותם לציבור הרחב. כמובן, אף אחד מאיתנו, גם האדם הפשוט ברחוב, אינו יכול לנקות עצמו מאחריות לאותו בטחון־עצמי מופרז, לשלוות הניזונה מזילזול בכוחו של האוייב, מהשתכרות של הרגשת־כוח מזוי־יפת ומשביעות־הרצון העצמית שהולידה את האסון. אבל אין אחריותו של מוכר הירקות שבפינת הרחוב דומה לאחריותו של שר־הבטחון, ואין אחריותו של מעצב דעת־הקהל דומה לאחריותו של המעוצב. משה דיין, שהטלוויזיה הועמדה לרשותו כל אימת ש־רצה בכך, שצבא של עיתונאים דאג לפרסם כל מלה שלו, אחראי במידה רבה יותר ממוכר הירקות שהשקפותיו השפיעו לכל ה־יותר על אשתו וילדיו. משום כך אי־אפשר להפריד בין הדיון ברעיונות ובין הדיון ב־יוצריהם, בין הדיון על עקרונות המדיניות ובין מעצביה, והמסקנות המדיניות חייבות לחיות גם מסקנות אישיות. משה דיין הבין את אחריותו המוסרית, הציבורית והפוליטית למחדלים של יום־הכיפורים בכך שפנה ל־ראש־הממשלה והביע את הסכמתו להתפטר. חבל רק, שראש־הממשלה לא הבינה זאת!

על מה בגין מדבר?

הדיבור על משה דיין אינו הוי־שפלות לפרט, אלא התדיינות עם מנהיג של מחנה, „מבנים ומחוץ למפלגת־העבודה", על־כן אין זה מפליא כי מנחם בגין מעדיף לת־קוף את הממשלה כולה, ולא להזכיר — ולו במלה אחת — את אחריותו הפוליטית של שר־הבטחון. לו היה מזכיר את משה דיין, צריך היה לספר כי ב„פוטש" של שנת 1967 צורף דיין לממשלה כאחראי על הבטחון הודות ללחצם של בגין וחבריו בגח"ל, אנשי רפ"י ונשי וינדזור העליונות, וכי גולדה מאיר היתה המעוז האחרון של התנגדות למינוי, שבעקבותיו קטף משה דיין את תהילת־הנצחון שלא עמל להכינו.

בזכות השקפותיו הפך משה דיין מאז מלחמת־ששת־הימים למנהיגו של מחנה ה־ימין, ומועמדו של בגין לראשות־הממשלה. הוא תבע את הקמת ממשלת־הליכוד־הלאומי אחרי בחירות שנת 1969, משום שידע את התמיכה הצפויה לו מעמיתיו בגח"ל. הם תמכו בעמדותיו, והיו שותפים עימו באשליית הכוח, בתמיכה בסיפוח הזוחל, בהיעדר נכונות ללכת לקראת יוזמות מדיניות.

בתוקף התמיכה הציבורית שעמדה מאחוריו נהנה דיין מזכות „וטו" בתוך הממשלה, עשה מעשים ובלם יוזמות שהיו הכרח השעה. משום כך גם הלקחים הנכונים ביותר שנפיק ממלחמת יום־הכיפורים לא תהיה להם מש־מעות, אם לא יחול שינוי בצוות אשר הנהיג את הממשלה והשליט בה את רצונו, והחלפת צוות אין פירושה כי מנחם בגין יבוא במקום גולדה או גלילי ואריק שרון במקום משה דיין, שהרי בכך לא יחול כל שינוי משמעותי ב־מדיניות!

אנחנו מרוצים במה שיש לנו

אך תמה מלחמת־ששת־הימים, ר־שר־הבטחון המלווה תמיד בסוללה של כתבי־עיתונות וצלמים החל לטפח את רעיון ה־סטאטוס־קוו, שביעות־הרצון העצמית, וה־ייאוש משלום. בראיון שהעניק ב־13 ביוני 1967 לרשת הרדיו והטלוויזיה של הבי.בי.סי., השיב כאשר נשאל למה מצפה ישראל: „אנחנו מצפים לטלפון מן הערבים". לשאלה מה יהיה צעדה הבא של ישראל, השיב: „אנו לא נעשה שום צעד. אנו מרוצים בהחלט במה שיש לנו עתה. אם הערבים רוצים בש־ינוי כלשהו — שיפנו אלינו". הוא גם החל ליצור אווירה מיסטית סביב השטחים במטרה לחסל את האפשרות להשתמש בהם ככלי־מיקוח במשא ומתן. ב־ז' ביוני, עוד המלחמה נטושה, קרא ליד הכותל: „חזרנו אל הקודשים שבמקומותינו, חזרנו על־מנת שלא להיפרד מהם לעולם". וב־6 באוגוסט: „שבנו לחברון ולשכם, לבית־לחם ולענתות, ליריחו ולמעברות הירדן... עלינו להציב את חילי צה"ל ושריונו בהרי שכם ו[illegible] שעל הירדן".

בצד שביעות־הרצון העצמית, [illegible] מיסטיקה, נטע משה דיין [illegible] אשלי־

בלב הציבור ייאוש מכל אפשרות של שלום. זכורים נאומיו הפרוגראמאטיים על הד"ר רופין, ו„אל תירא עבדי יעקב", שבראשון שבהם קבע כי „נגזר עלינו לחיות במאבק מתמיד עם הערבים ואין מנוס מקרבנות ודם", ובשני, בתשובה לשאלה „מה יהיה" פיתח את הרעיון כי „התשובה היחידה, ה־פסימית, שביכולתנו לתת לשאלה ,מה יהיה' הינה — נמשיך להיאבק. נראה לי כי כבעבר כן גם עכשיו התשובה שלנו לשאלת ה,מה יהיה' חייבת להתרכז בהבטחת כושרנו לעמוד בפני קשיים, ביכולתנו להתמודד — יותר מאשר בציפיות לפתרונות מוחלטים וסופיים לבעיותינו. עלינו להכין את עצמנו נפשית ופיסית לתהליך ממושך של מאבק, יותר מאשר לקביעת לוח־זמנים להשגת ,המנוחה והנחלה' ".

להשקפה זו היו מסקנות מעשיות, כמו ההתנגדות לשיחות־יארינג. בהסבירו את יחסו לשיחות־שלום אמר משה דיין:

„אותו דבר שאנו קוראים לו מו"מ לשלום בפועל אינו כ.נ.נהל אצל יארינג. המשא־ומתן־לשלום האמיתי מתנהל כבר שמונים שנה, כאן בארץ, וזהו מו"מ לשלום בינינו ובין הערבים... וזהו מין מו"מ כזה, ש־מתיישבים ובונים, בונים ומתיישבים ומדי פעם נלחמים. ההתנחלות בשטחים אינה אבן־נגף לשלום. היא משקולת על־כף המאזניים של שלב ההשלמה של הערבים איתנו". (מעריב, 30.11.70).

האמונה במלחמה אין־סופית היתה כה חזקה אצל שר־הבטחון, עד שבראיון טלוויזיה ב־אמצע־המלחמה האחרונה פיתח בפני העם את הערכתו שהפעם הזאת בכלל לא תהיה הפסקת־אש, כי הערבים בשום אופן לא יס־כימו לשום הפסקת־אש אפילו יובסו, „ואפילו נביט להם בחלונות דמשק". (ידיעות אחרונות, 16.11).

בצד טיפוח הייאוש מאפשרות של שלום, הבטחות שחזרו ונישנו מדי שנה בשנה ל„קיץ חם" ו„קיץ אלקטרוני", נטע שר־הבטחון בציבור תחושת־כוח מוגזמת, הבטיח בכל הזדמנות כי אם יעזו לפתוח במלחמה נכה את הערבים „שוק על ירך", אך הם לא יעזו מפחד עוצמתו של צה"ל, והסטאטוס־קוו יימשך, ו־10 השנים הבאות תהיינה שנות שלום. אנחנו יכולים להיות שקטים. ובזמן הזה אפשר ליצור עובדות בלא כל התחשבות בדעת־הקהל העולמית, ברגשות הציבור ה־ערבי בארץ ובמדינות־ערב.

והנה התברר, כי „המלך" בעל התבונה העליונה — היה עירום. השקפתו המדינית וצעדיו הפוליטיים, יחד עם התמיכה הציבו־רית הרעועה שניתנה לו, הביאו את המדינה „על סף שואה, פשוטו כמשמעו". טיפוח הרעיון כי המצב הרצוי לנו הוא מצב של „לא־שלום־ולא־מלחמה", הביאה לכך כי ב־בוא שעות של מבחן לא היינו מוכנים לא לשלום ולא למלחמה.

המשך יבוא

הפוליטיקאים חזרו לשדה הקרב

מאת ד"ר שבח וייס

במילחמת יום הכיפורים ואחריה, שוב עמדו במרכז בעיות הבטחון וה־צבא. אלא שהפעם חלה תפנית חדה ביחסו של הציבור לצבא ובמיוחד בשאלת מעורבותם של פוליטיקאים בשורות הפיקוד העליון, תוך כדי המלחמה עצמה.

בעבר היו כבר כדברים הללו, כשבמסגרת צה"ל פעלו יחידות הפלמ"ח ויוצאי אצ"ל. אך בהתערבותו הנימרצת של ד. בן־גוריון פורקו „הצבאות הפרטיים" של המיפלגות והזרמים והתנועות השונות. מאז נישמר פחות או יותר האיזון בין הפיקוד העליון לבין המע־רכת הפוליטית, כשכל אחד שומר פחות או יותר על כללי המשחק של „ניתוק מגע", לפחות בפרהסיה (וגם זה חלק מכללי המשח־ק), ויודע את מקומו ברצף של הדרגות השונות של העיסוק בענייני פוליטיקה וב־מיוחד במה שנוגע לפעילות המפלגתית. ב־דרך כלל הקפידו הקצינים, ובמיוחד הקצינים הבכירים, שלא לגלות מעורבות בחיים הפו־ליטיים בישראל. באותה עת, יכול היה ד. בן־גוריון, שר הבטחון הראשון של ישראל, לדבר על הדה־פוליטיזציה של צה"ל כאחד מהשגיו החשובים בתחום עיצוב האופי „הממלכתי" של המדינה היהודית. בעבר לא היה מקרה שקצין, תוך כדי שירותו הצבאי, יפר את כללי המשמעת בתחום הזה של ההפרדה בין צבא לפוליטיקה, או שיפגע באופן משמעותי ברוח התקנות הללו.

מי ומי

אמנם בשנים האחרונות חל כר־סום מסויים בחומת ההפרדה בין צבא לפו־ליטיקה. המאבק בין הגנרלים לבין הממשלה, שחל ערב מלחמת ששת הימים, פתח תקופה חדשה, ואילו שיחרור קצינים בכירים רבים והשתזרותם בפוליטיקה אחרי מלחמת ששת הימים ובמיוחד מאז 1969, חרם אף הוא לסימנים של הפרת איזון זה. לעומת כ־11% של נבחרים פוליטיים מקרב כלל יוצאי צבא, שהיו פעילים במערכות המפלגתיות בישראל ערב מלחמת יום־הכיפורים, גדלה מאוד קבו־צת הפוליטיקאים שגוייסו למישרות מר־כזיות במלחמה זו. כ־20% מקרב הקצונה הבכירה שניהלה או השתתפה במלחמת יום הכיפורים, במישרין או בעקיפין, מזוהה או נימנית, בדרך זו או אחרת, עם קבוצת הפו־ליטיקאים הפעילים ערב הבחירות שעמדו להתקיים בסוף אוקטובר 1973. הפעם גוייסו יותר מ־10 קצינים בכירים מדרגת תת־אלוף ומעלה לשירות פעיל.

רב אלוף (מיל.) ח. בר לב פשט מדי שר לכשלושה שבועות והפך למפקד חזית הדרום; אלוף (מיל) א. שרון, פוליטיקאי פעיל ודינאמי ממנהיגי גח"ל, הפך למפקדה של אוגדה עטורת ניצחון; האלופים י. גבע וע. גרקיס, הפעילים מאוד בפוליטיקה הפנימית ובמישור הסוכנותי, אף הם קיבלו תפקידים, בעיקר בתחום ההסברה, תחום רגיש מאוד בימים אלה. אלוף (מיל) ש. להט, מועמד גח"ל לראשות עיריית תל־אביב, שובץ בחזית הדרום; בראש כולם, אלוף (מיל) א. יריב, שהפך לאיש מפתח במלחמה זו, ורבים אחרים.

כולם פשטו את בגדי יום החול הפוליטי והישר מזירת הקרב על קולות הבוחרים, זינקו למשרות מרכזיות במערכה המתרגשת. בעבר, הלכה וגברו המקרים של מעבר מעמדה צבאית למישרות פוליטיות. מתוך כ־120 קצינים בכירים מדרגת אלוף מישנה ועד דרגת רב־אלוף, שפרשו בין השנים 1950 — 1969, רק 16 פנו למשרות בעלות אופי פוליטי מובהק, וזאת בתום השירות הצבאי. זו הפעם הראשונה שפוליטיקאים לובשים מדי גנרלים ובעצם פעילותם, ממשי־כים להוות גורם פוליטי בצבא עצמו. בעבר, עת גוייסו קצינים בכירים לשירות מילואים, לא היה מיקרה של גיוס פוליטיקאים מר־כזיים, והנה, בבת אחת שבה קבוצה של כ־10 קצינים מן הזירה המיפלגתית לזירה הצבאית. עובדה זו מעוררת מספר בעיות חברתיות וקונסטיטוציוניות עימן טרם התמודדנו. ננסה למנות כמה מהן.

צבא ופוליטיקה

השירות בצבא בעת מלחמה, ב־דרגות בכירות, התוספות את נושא התפקיד בפני כלי התיקשורת המקומיים והבינלאומיים, עשוי לזכות את הפוליטיקאי־הקצין־הבכיר בפרסום ויוקרה שאין כמותם. לכן עצם האפ־שרות ששר־הבטחון או הפיקוד העליון של צה"ל, יכולים לעשות שימוש סלקטיבי בזכות הגיוס, עשויה להוות מוקד לאפליה. שר הבט־חון מודע לשיקולים פוליטיים פנימיים, ול־עיתים אף הרמטכ"ל. אין שום ערובה, חבר־תית, מצפונית או קונסטיטוציונית, שלא יעשו כן.

גם אם ממלאים קצינים אלה אחרי הור־ראות המטכ"ל בנושא זה, הרי שעצם מעור־בותם במערכות המילחמה גורם לכך שהקהל האזרחי ישפוט אותם, ביום הבחירות, על פי מה שתואר כהצלחה או ככשלון במערכה. זאת ועוד, חיילים בשירות סדיר, קבע ומי־לואים, שהם פיקודיהם, יקשרו בעת השירות ואחריו אסוציאציות מן התחום הצבאי ויישמו אותן בתחום הפוליטי. שכן הוויכוח בין הגנ־רלים ועל הגנרלים, על עמדותיהם הצבאיות ותפישותיהם האסטרטגיות, הפך לאחרונה לדבר יום ביומו, כשהוא שזור כולו הערכות פוליטיות ומפלגתיות של אוהדים ויריבים. בעודו בשירות הוגדר א. שרון כ„אפס מר־לוטי" ואילו אלוף א. אדן (שריון בשרות „קבע") כאיסטרטג הגדול של [illegible] „מעבר לתעלה". כל זאת למה? בגלל שא. שרון „הינו מנהיג ימני ונציג הבורגנות" ואילו א. אדן הינו „איש הפלמ"ח", הצבא הטרום־מדינתי של ההתיישבות העובדת ומפ־לגות הפועלים. השאלות הזהירות והנשנות ע"י פוליטיקאים וחיילים לגבי הגנרלים המ־גוייסים הן, „האם הוא משלנו" או „יריב".

מתחיל להיראות הקשר, הבלתי־מיקרי, בין העמדות הפוליטיות לבין הקונספציות הצבאיות. עמדותיו הצבאיות של ע. וייצמן ושל א. שרון לא באקראי נוטות יותר לאקטיביזם, ממש כמו גישותיהם הפוליטיות. [illegible] באופן בולט וברור לכל, [illegible] צבאיות לעמדות [illegible] של המפלגות [illegible] בתוך הוויית הפוליטית.

במידה מסויימת החלה להתערער המש־מעת של הקצונה המגוייסת הבכירה. הם מבקי־רים, ולא בהסתר, את הפיקוד הצבאי העליון ואת שר הבטחון והממשלה, תוך כדי הקר־בות. הם אינם חוששים מסנקציות מן הסוג של אי־קידום או אי־הקצאה של משרה נאו־תה אחרי השיחרור. הם בוטחים בעצמם ואפי־לו לוקחים בחשבון אפשרות קרובה של „עשיית חשבון" עם מפקדיהם, סמוך מאוד לשיחרורם הלא רחוק, בשדה הקרב הפוליטי. הם כמעט היחידים מבין קציני צה"ל הבכי־רים שהינם בעלי אופציות ציביליות ופופו־ליסטיות כבדות־מישקל בחוץ.

כך הופך הגורם הפוליטי למוקד של הפרה חמורה של המשמעת הפנימית, שהיא כמעט היחידה העיקרית לפעול בקרב הצבירה הצבאית.

שיקול פוליטי למינוי צבאי

העובדה ששר הבטחון הינו איש צבא לשעבר, שניבנה כפוליטיקאי סביב המי־תוס הצבאי, ושחלק מהם החלו ללכת בדרכו, מגבירה את תחושת השיוויון שלהם כלפיו. עובדה זו מצמצמת את יוקרתו ומקטינה עד מאוד את הדיסטנץ בינו לבינם. קצינים בכי־רים, שנשמו כבר את טעמה של תהילה והגיעו בזכותה לעמדות פוליטיות חשובות, בוחנים את דרכו של שר הבטחון בפרספקטיבה אחרת ומתוך פחות יראת כבוד.

בעניין זה כדאי להוסיף כי זו הפעם הרא־שונה שקצינים בכירים שהשתחררו חזרו לשרת תחת פיקודם של עוזריהם בעבר הלא רחוק. גם על קושי זה לא התגברו. אך אחד הקונפליקטים החמורים ביותר יכול להיווצר כששר־הבטחון צריך להעביר הוראות לשר־המסחר־והתעשייה, רב אלוף (מיל.) ח. בר לב, ואילו בישיבת ממשלה, בוועדת שרים לענייני בטחון, יכול שר־המסחר־והתעשייה „לפרוע חשבון" עם שר־הבטחון.

נח יותר לשר בטחון עם קבוצה של קצינים בכירים מצבא הקבע שכל עתידם הצבאי, ובמידה מסויימת גם עתידם האזרחי, נמצא עדיין בתחום ההשפעה של השר. זאת ועוד, לרוב הגנרלים שחזרו והתגייסו, יש פטרונים בעלי חוסן בעמדות הפוליטיות בחוץ, וחלק מפטרונים אלה לא רק שאינם יראים את שר־הבטחון אלא אף מבקרים אותו קשות. בעבר, צמצם דוד בן־גוריון עד למינימום את ההזדקקות לקצינים בכירים המעורבים בפוליטיקה ושהיו להם פטרונים או מפלגות חסות מחוץ למערכת הצבאית. אחד הביטויים היותר בולטים של הדה־פולי־טיזציה בצה"ל הופיע עם ביטול מטה ה־פלמ"ח, ומאוחר יותר פירוק הפלמ"ח עצמו. הפעם ניכנסו לצבא פוליטיקאים מקצועיים, הם ממשיכים להיות כאלה תוך כדי השירות, וכאלה גם יוצאו מן הצבא.

ייתכן מאוד שהשלטון יפיק מכך לקחים לעתיד, אשר עשויים לגרום למאבקים פולי־טיים חמורים [illegible] סביב מעמד הצבא בחברה הישראלית. אפשר להניח שכל נסיון לגייס קצינים ולקדמם לעמדות הבכירות, גם על פי שיקולים פוליטיים, יתקל בהתנגדות נמרצת של האופוזיציה. אופוזיציה [illegible] ע"י גנרלים לשעבר, אשר חלקם משוכנעים כי קידומם נעצר מתוך שיקולים פוליטיים. אגב, כך [illegible] של הצבא [illegible]

המזרחנים מול פני המלחמה

מאת ראובן מרוז

(המשך מהשבוע שעבר)

במאמר שהופיע בהארץ ב־30/9 מנתח חלמיש את נאומו החשוב של סאדאת אותו נשא ביום ששי בעצרת זכרון בקאהיר, במלאות שלוש שנים למותו של נאצר; „הדבר התמוה ביותר היה דווקא במה שלא נאמר בנאום, בניגוד לנאומיו הקודמים בעבר, לא השמיע הפעם סאדאת איומי מלחמה ולא חזר על סיסמתו „מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח". הוא השמיע משפט סתמי בנוסח סתמי: „שחרור האדמות — זוהי המשימה העיקרית והראשונה במעלה, אך הוא נמנע מלדבר על מלחמה".

„ישנו נושא אחד שנמנעתי מלדבר עליו, אמר סאדאת, וזהו נושא המערכה. נמנעתי מכך במתכוון. אני מבקש לבל ירע הדבר בעיניכם ושתסלחו לי על כך. איני רוצה להיכנס לפרטים, אומר רק דבר אחד. אני יודע מהי המטרה ואני פועל למען השגתה..." „נשאלת השאלה," ממשיך חלמיש, „מדוע לא דיבר סאדאת על המערכה, דבר שעליו התנצל בפני שומעיו. נראה כי בדיונים הממושכים שהתנהלו לאחרונה בצמרת השלטון המצרי, הוחלט לדחות בשלב זה את עניין המלחמה נגד ישראל ואף להימנע מדיבורים על כך. תחת זאת מתקבל הרושם כי בקאהיר הוחלט לנסות ולשחרר את האדמות ע"י הפעלת לחץ מדיני בינלאומי, שבעטיו לוחצת ברית־המועצות על מצרים להימנע ממלחמה, ובעיקר משום שהמצרים נוכחו לדעת כי יעבור עוד זמן רב עד שיעמוד לרשותם הכוח הצבאי שיוכל להתמודד עם ישראל..."

במאמר מאת אהוד יערי שנתפרסם ב־19/9 ב„דבר" בשם „המצרים מתכוננים לקיסינג'ר" חוזר אהוד לפרשת עבד אלקדוס — קיסינג'ר: „ידידו של הנשיא סאדאת, אחסאן עבד אלקדוס, כותב ב„אחבאר אל יום": „יהדותו של קיסינג'ר תיתן לו כוח רב יותר. מדוע? משום שכל פתרון שהוא עשוי להציע כאילו מקובל מראש על ישראל. אין על פני האדמה יהודי שהוא נגד ישראל. עבד אל קדוס אינו בטוח שקיסינג'ר יפעל כפי שמבקשת קאהיר. לכן הוא מסיים את מאמרו בעצה חדשה: „עלינו לפתוח במלחמה לפני שקיסינג'ר ימצא את הפתרון או יתחיל לדון בו. „מלים כדורבנות", ממשיך יערי, „לפי דברי האיש, הנחשב לדוברו של סאדאת, צריך איפוא לפתוח באש כדי לזרז את קיסינג'ר, כדי ליצור החמרה שבה לא יהיה לו מנוס מכניסה לזירה". „מוכרחים להודות שדבריו של עבד אלקדוס אינם סדורים כהלכה ואפשר שבמתכוון כתב כך. עבד אלקדוס חושש שקיסינג'ר עלול לדחוף את ישראל למלחמה, כדי ליצור תפאורה נוחה ליזמתו... מדוע יהיה מעמדה של מצרים נוחה בהסדר אחרי המלחמה? על כך אין עבד אלקדוס משיב..." וממשיך אהוד יערי: „יריבו של עבד אל קדוס — חסנין הייכל — מתווה שיטתו בצורה מפורטת יותר. הייכל נעשה בן בריתו של קדאפי כמעט בכל נושא. הייכל רואה סכנה שקיסינג'ר יזליס להקפיא את המצב הקיים במזה"ת, כמוהו כעבד אלקדוס, מעוניין הייכל ביוזמה אמריקאית. כיצד מבטלים סכנה זו? שואל הייכל. „באמצעות יצירת מתיחות חריפה". אלא שבניגוד לעבד אל קדוס אין הייכל גורס הרפתקה צבאית, אלא איום ממשי על האינטרסים האמריקניים..."

הנה כי כן, רואים אנו כי מיטב פרשנינו והמזרחנים עסקו במאמריהם בחידושים האחרונים בנושאים שיגרתיים, במסמך „גלילי", בהקמת ישות פלשתינאית, „בארץ הצבי", בתערכות מחודשות על ארגוני החבלה, במריבות שבין קדאפי לסאדאת, בוועידת הפסגה המשולבת בה לא השתתף קדאפי, במריבות שבין הייכל לעבד אל קדוס ובמשבר הנפט. איש מהמזרחנים העוסקים יום יום בנושא לא חזה מלחמה הלכה למעשה, גם אם עבד אל קדוס אמר זאת בפירוש וגם אם סאדאת רמז על כך בנאומו, וכל זאת במקביל לריכוזי הכוחות הצבאיים שנראו בשטח ושגם בהם עסקו פרשני המזה"ת. גם היום, לאחר הפסקת־האש, עדיין ממשיכים אותם מזרחנים בשיגרת פרשנותם. „חילוקי דיעות בין סאדאת לאסד", זועקת כותרת אחת, „פעילות דיפלומאטית ערבית קדחתנית", אומרת אחרת. „מנהיגים מצריים ערכו מסעות לרוב", כותב „הצופה" 5/11. „במדינות המזה"ת נתקיימו בסוף השבוע פגישות פיסגה במטרה לתאם את המדיניות הערבית בעקבות הפסקת־האש ולקראת ביקורו של קיסינג'ר בכמה ארצות ערביות. שיחות אלו החלו ביום ה', כאשר סאדאת ואסד נפגשו בכוויית עם שליטה סבאח א־סלאם. סאדאת יצא מכוויית לריאד, שם נועד עם פייצל מלך סעודיה, ובשובו לקאהיר מצא שם את בומדיין נשיא אלג'יריה, שהמשיך משם בדרכו לדמשק, לשם הגיע גם נשיא לוב. בדמשק נועד עם יאסר ערפאת, ואחר מכן יצא לבגדד, שם שהה קדאפי קודם לכן..." „הדיפלומאטיה המעוספת..." מכנה העתון את המסעות הללו.

במעריב מ־2/11 מונה מתי פלד אחת לאחת את האשליות שהתנפצו עם פרוץ המלחמה, וביניהן „בעיית שארם א־שייך, שהחזקתו לא מנעה את חסימת מיצרי באב־אל־מנדב ע"י המצרים במשך המלחמה". „...גם תרומת ההתנחלות לבטחון הופרכה תוך 24 שעות של מלחמה; הישובים בגולן ובשארם א־שייך, שנועדו כביכול להגביר את בטחוננו בשטחים — פונו... ותחת להיות תרומה לבטחון היו נטל בטחוני..."

ואילו גרשום שוקן ב„הארץ" 1/11 מסביר כי: „העולם הערבי מצוי היום, ולא במעט הודות לעזרתנו, בשלב של לאומנות וירולנטית. כל עוד דולקת לאומית זאת חיה בעיצומה אין תקווה לשלום בינם לבינינו. ביום מן הימים יאבד הוירוס הלאומני את כוחו אצל עמי ערב, כפי שהדבר קרה גם אצל עמי אירופה, שנלחמו זה בזה בשצף קצף במשך מאות בשנים, עד שהשלימו עם ההכרה שהמלחמות אינן פותרות דבר ואין ברירה אלא לחיות בצוותא. זהו תהליך היסטורי הדורש זמן..."

נראה כי המזרחנים הישראליים מצויים אצל העובדות ובידיהם מיטב האיזמלים ומכשירי הניתוח ההגיוניים והמתוחכמים לחיתוך בבשר התופעות על רקע המידע שברשותם. לפחות עליהם אי־אפשר לומר מה שבהחלט ניתן לומר על ההנהגה המצרית, שבגלל הדיווחים הכוזבים של המפקדים בשדה בשעות הקרב, אין הרמטכ"ל והנשיא יודעים אל נכון מה המצב, ולפיכך הם מקבלים החלטות מוזרות ומגבשים עמדות שאינן מתיישבות עם המצב בחזית. „אנשי הצבא שלי מפעילים עלי לחץ כבד", אמר סאדאת במסיבת עתונאים, „לדעתם אין שום קושי למחוק את הצבא הישראלי היושב בגדה המערבית... בקושי אני מרסן אותם."

אין ספק שהתנהגותו של סאדאת היתה נעוצה לא מעט בדיווחים הכוזבים שקיבל על הצלחות צבאו. גם הוראתו להורג של מפקדים בשדה, כמו זו של הרמטכ"ל שאזלי, אינה אלא תוצאה מתחזותו נוכח הגילויים שנתגלו לו בעקבות דיווח כוזב על הצלחות.

המזרחנים הישראלים אינם שרויים „בערפל הקרב" כמו המצרים. יחד עם זאת כותב עודד זראי בהארץ, 9/11: „...חל שינוי מהותי בנקודת המבט של המפקדה המצרית על יסוד ההתרחשויות של ימי המלחמה הראשונים. הנוסחה הנשמעת כיום בבירות הערביות, לפיה הצליח הלוחם הערבי לחסל את „אגדת צה"ל הבלתי מנוצח", מכתיבה לא במעט את דרך המחשבה, הראיה וההערכה לגבי הצעדים הבאים. על יסוד אותה גישה אפשר להאמין לסאדאת כי הוא נתון ללחץ מתמיד מצד שאזלי ועמיתיו לאשר מתקפה חדשה תוך הבטחה לא רק לחסל את הכיס הישראלי במערב התעלה אלא להמשיך במבצע שחרור סיני..."

המצרים מתפכחים לאט לאט מאשליותיהם, אבל מזרחנינו, אשר אין המידע חסוי מפניהם כמו בפני המצרים, מדוע ממשיכים הם עדיין להסביר כי חילוקי הדעות בעולם הערבי נמשכים כמימים ימימה? ושהתרוצצויות העכשוויות של השליטים הערביים מבירה לבירה נועדו לרסן את מדינות הנפט הקיצוניות לקראת כניעתה של מצרים לתנאים כפויים שפירושם הליכה לשיחות שלום? המסעות נועדו איפוא, לדברי הפרשנים, לייצב את השורות ולרסן את אלג'יריה, לוב, כווית ועיראק.

כלום גם אחרי המלחמה הזאת לא למדו דבר כשם שלא שכחו דבר, כלום לא הבחינו שעל אף חילוקי דעות ויריבות בין שני פלגי הבעת' נחלצה עיראק להגנה על סוריה ושלחה את מבחר גדודיה להצלתה? גם להבא ימשיכו חילוקי הדיעות הלגיטימיים לשרור בין המזרחנים והפרשנים למיניהם, כל אחד בהתאם לתפיסת עולמו החברתית והמטרית. יחד עם זאת הגיע הזמן לערוך רביזיה בשיטת הלימודים ובתכנם במכללות, שהן בית היוצר למזרחנים.

נביא לסיום קטע מדבריו של פרופ' יהושפט הרכבי, כפי שנכתבו במעריב ביום 26/9, עשרה ימים לפני מלחמת יום הכיפורים, תחת הכותרת „מי אשם בהתמדת הסכסוך", במנותו את הסיבות השונות לכך הוא מציין בראשי פרקים כי הערבים אינם מסוגלים להשלים, כיוון שהתנהגות הערבים בסכסוך מיוחדת להם ונובעת מגורמים תרבותיים ופסיכולוגיים של החברה הערבית שעַרכיה הם מורשה מחיי הערבים במדבר, ונתגבשו לאחר מכן באיסלאם... לו היה זה ציבור אחר שנטלו ממנו טריטוריה שראה אותה כנחלתו, היה נוטה להשלים עם העובדות שנוצרו ולא היה כה תובעני כערבים בדרישה שהמצב יחזור לקדמותו. צורת חיים זו (של הערבים) הולידה דחף לקונפורמיות במסגרת שבטית, קונפורמיות אשר נתנה לתרבותם אופי אוטוריטטיבי ויצרה את טיפוס האופי של אדם ששימת ליבו מופנית החוצה, אל מה שחושב עליו הזולת, כך שבניגוד לתרבות היהודית והנוצרית, המפתחות נטיה לאשמה עצמית, טבוע בתרבות הערבית רגש הבושה שבו השופט הוא חיצוני. לכן אין המעשה טוב או רע אלא בהתגלותו לזולת... „הסיבה נערצה בישראל, תוויית מקיימת את הסכסוך. המשך קיומה הוא התמדת העוול שנעשה לפלשתינאים, והמשך סיבות ההתפשטות והפגיעה במדינות ערב... סרבנותה של ישראל מקיימת את הסכסוך — זהו הסברם המדיני של הערבים... הסיבה טמונה בנסיבות: הערבים אשמים יותר... אני", מדגיש הרכבי, „נוטה להסבר זה: בין עמדות הצדדים המושפעות מן התנאים בהם הם נתונים.

„בצד הערבי המטרה לחסל את ישראל איננה נובעת מתוקפנות או זדוניות המצויות באופי הערבי אלא ממצב הערבים ומצורת ראייתם אותו. אין היא נובעת משכרון חושים אלא מאידיאולוגיה שישראלים יכולים לגנותה או לזלזל בה. אך אין בכך כלל כדי לפגום בכוח השפעתה וביכולת השכנוע שלה כלפי הערבים.

באידיאולוגיה זאת מוצגת הקמת ישראל כעוול הגדול ביותר שנעשה אי־פעם בהיסטוריה ויש הכרח לתקנו ע"י ביטול קיומה של מדינת ישראל. ישראל גם מתוארת כמכשול עיקרי להשגת הערבים את גדולתם ואת מילוי מטרותיהם הלאומיות. הסכסוך עם ישראל הפך לציר מרכזי בלאומיות הערבית. הערבים דוגלים ברעיון האיחוד כמטרה המתנה לפי תפיסתם את השגת שאר המטרות הלאומיות, אפילו היא מטרה לטווח רחוק.

„מדבקותם ברעיון האיחוד אין להסיק כי הם אכן יממשו אותו, אך השכיחות בה הם מעלים אותו מלמד כי הוא חשוב להם. ישראל מבתרת את העולם הערבי והיא המכשול לאיחוד בין מזרח למערב. ישראל היא גם שכן שיראים מהתפשטותו והדרך לבולמו היא ע"י כך שתעלם..."

אין מאמרנו זה בא לערער את אימון הקוראים במזרחנים ובפרשנים, שאינם אלא בבואה לרצונות ולמאווים של עמם שבתוכו הם יושבים. בכוונתנו היה רק להמחיש את חילוקי־הדעות הלגיטימיים שביניהם ולהדגיש כי קיימות אסכולות שונות כבית מכון־שילוח, בית האוניברסיטה העברית בי—ם. יש „ניצים" כמו שיש „יונים" גם בין אנשי המדע הפרשנים.

נסיים באילוסטראציה המוכיחה עד כמה סופן של אשליות להתנפץ. מי לא יזכור כמה שצף וקצף נשפך סביב פינוי הבדוים מפתחת רפיח, קצינים ופקידים הודחו בשל כך ואלוף ננזף, וכמעט שהביא הדבר למשבר ממשלתי ומפלגתי. כל זאת יש לראות על רקע יחסם של המצרים אל הבדוים בארץ גושן, בעקבות שיחתנו עם השייכים הנדדים משבט האיידה החונה באיזור פאיד. התברר כי הם גורשו ע"י המצרים, נושלו מאדמותיהם, וסולקו בכוח מאיזור התעלה, ללא כל דאגה מצד מצרים לעתידם. נישול שלעומתו יחסנו אל בדויי פתחת רפיח הוא הגון שבהגונים.

היו אף פרשנים שטענו כי ההפגנה אל נישול הבדוים יקרב או ירחיק את השלום. ראו לאן הגענו בהזיותינו.

שאננות במעוז...

מל"ח הארץ

מאת ראובן מרוז

הרבה נכתב על גבורת החילות השונים במלחמה. כמה גנרלים אף החלו להתקשט בנוצות נצחונם ואף לעשות ממנו הון פוליטי. משום מה לא היטו הזרקורים את אורם לאחת מזירות המלחמה הקשות, והיחידה שממשיכה עדיין את המערכה, ומאבקה אף מחריף והולך, ומי יודע מתי יגיע קצו.

כוונתנו לרשויות מל"ח (משק לשעת חרום) הפיקודיות, שתודות לעקשות התמדתן לספק לאוכלוסיה האזרחית את כל מחסורה במצרכי מזון, בכוח אדם מקצועי, בדלק, במים זורמים, באספקה טריה של ירקות וביצים, נשמר המוראל הגבוה בקרב האוכלוסיה האזרחית.

דומני שכושרן של רשויות מל"ח לעמוד במעמסה עצומה זו, כאשר מרבית הרכב האזרחי גוייס לצבא, כאשר כמעט כל מיכליות הדלק נלקחו מהמשק האזרחי, ושימשו את הגייסות הלוחמים, כאשר בעלי הרפתות וחברי המושבים חוילו ולא היה מי שיחלוב את הפרות, וכאשר לא היה רכב להוביל זבלים וזרעים לשדות ע"מ להמשיך את העונה החקלאית ולדאוג למזון ודגנים גם לעונה הבאה; כושרן של רשויות אלה אשר נוהלו במסגרת פיקודית ע"י הממונים על המחוזות, הוכיח כי האזרחים, כמוהם כחיילים הלוחמים, עשויים להתעלות על עצמם בימי הקרבות ולעשות ימים ולילות ללא שינה ורגיעה, על מנת שהמשק האזרחי לא יתמוטט, שהדלק בתחנות ימשיך לזרום, ע"מ שהחלב יגיע בבקרים לילדי העיר מהרפתות שבמושבים הרחוקים ועל מנת שהחשמל ימשיך לדלוק בבתים על אף קשיי אספקת הדלק להפעלת תחנות הכוח.

אנו, שעשינו במחיצתו של מר יצחק ורדימון, הממונה על מחוז הדרום, המשמש כראש רשות מל"ח בפיקוד הדרום כל ימי המלחמה, למדנו להעריך את המאמץ המחשבתי, הארגוני והפיסי העצום, שהשקיעו האיש הזה וחבר עוזריו על מנת לעמוד במשימות.

מי ישלם את ה„בקשיש"?

דווקא משום שאין הירואיות בהקרבה זו, והיא כביכול נחבאת אל הכלים, דווקא משום כך יש לייחס לה את כל התהילה.

מדי בוקר, כאשר היה ורדימון מכנס את ראשי הרשויות השונות למרתף הפיקודי על מנת לקבל מהם דיווחים שוטפים, ולחלק הוראות לגבי הפעילות השוטפת, דומה היה לאותו מצביא שברוח טובה, בחיוכים ובבדיחות הדעת שנועדו להקלת העומס ולהפגת המאמץ, הצליח להזין את העגלה קדימה. וזאת על אף עייפותם הבלתי משוערת של האנשים העוסקים במלאכה.

„ד"ר טרק (הרופאה המחוזית של איזור הדרום), הואילי נא למסור את הדו"ח היומי", — במלים אלו היה מר ורדימון פותח את ישיבת הבוקר. וכשהיתה ד"ר טרק החיננית מסבירה כי הרפואה המונעת פועלת כסדרה, שהחיטוי נמשך והמים אינם מזוהמים, שהמרפאות נפתחו בזמן, שהיום השירות הרפואי הניתן למושבים אפילו יותר טוב מאשר בימים כתיקנם — וכל המאמצים הללו נעשים ע"מ שחס ושלום לא ירגיש העורף בשינוי שחל לרעה בשירות הרפואי, ושלא יחושו שלילדיו לא היה רופא בצר להם, כשסיפרה ד"ר טרק את תלאותיה ידענו כולנו כי האשה החזקה הזו עושה ימים כלילות על מנת שאפילו בדי־זהב, ביטבתה ובאילת יימשך השירות הרפואי כבימים ימימה, אם לא למעלה מזה.

„המלחמה הקשה היחידה שאני מנהלת", מוסיפה ד"ר טרק בחיוך רב־משמעות, „היא עם מאות המתנדבים שממש מציפים את לשכתי בבקשם לשרת בבתי החולים ובמרפאות. אנא, עזרו לי להילחם בהם, הם כמעט חונקים את החולים באהבתם, וממררים את חיי הרופאים ברוח התנדבותם. אני גם מבינה שצריך לתת שירות רפואי טוב כמקובל ליישובים, אבל מדוע דווקא בימי חירום אלה, כאשר רוב הרופאים מגוייסים לצבא, עלי לתת שירות רפואי מעולה יותר ותכוף יותר למושבים? אם בימי שלום יש רופא אחד לכל שלושה מושבים, האם דווקא היום צריכים להיות שלושה רופאים לכל מושב, וצריך לרקוד לפי דרישתם החוזרת ונשנית של המושבים?"

פוטר אותה מר ורדימון ברוח טובה, בציינו כי הוא ישלח את הג"א ככוח מסייע במלחמתה במתנדבים.

גרשון לוי וישי הם ראשי רשות מל"ח־תחבורה, וכידוע עקב־אכילס של המשק הוא המחסור החמור בכלי תובלה: „עלינו להוביל לפי הנחיות מל"ח 150 טון מצרכים חיוניים ביום", מצהיר גרשון לוי. „אבל כבר היום הגענו להובלות של 600 טון ביום. המצב הגיע לידי כך שאנו לא רק מובילים ירקות לתל־אביב, אלא שמכוניותינו, בניגוד לכל הגיון, ובניגוד לסמכויות, אף מחלקות את הירקות לחנויות שבעיר, וזאת בגלל המחסור בסבלים לפריקה והטענת הירקות בשוק הסיטונאי, ובגלל המחסור החמור במכוניות".

„היו כמה קוריוזים, למשל: הסבלים הערבים מעזה בשוק הסיטונאי היו רגילים בימי שלום לקבל „בקשיש". וזה היה מזרז את פריקת הסחורה מהמכוניות. כיום אין כמעט סבלים מעזה, ואילו הסבלים שנמצאים מבקשים „בקשיש" כמו־ל, בעוד שנהגי המשאיות שלנו מגוייסים למל"ח ואין הם הנהגים הרגילים של כל ימות השנה, האם יש להכניס בתקציב מל"ח סעיף של „בקשיש"? שואל מר לוי לקול תרועות הצחוק של ראשי הרשויות הנאספים בישיבה. „ידוע לכם", ממשיך לוי, „כי רשויות הפיקודים האחרים של מל"ח התקנאו בנו על כושר ההובלה הבלתי צפוי שלנו, ולכן החלו ללטוש עין אל צי המשאיות שהצלחנו לארגן. האם לא כדאי לנו לדרוש מהם משאיות על מנת לנטרל את דרישתם לקבלת משאיות מאיתנו?"

— „נתנ בתבונה ולפי הצרכים", משיב לו מר ורדימון בקריצת עין. וממשיך: „אנו נסייע לכל פיקודי מל"ח האחרים בכל שנוכל. אך עליהם להבין שמחוזנו הוא הגדול ביותר. ועלינו לספק מצרכים מדי־זהב בדרום ודרך אילת ועד לאשקלון, ולחבל לכיש והמשולש".

הנהג עובד על קוניאק

מגיע תורו של ראש רשות הדלק. הוא מוסר כי כרגיל בימי שלום מלאי תחנות הדלק עומד על 30% מקיבולתן, וזאת כדי לחסוך בהוצאות אגרת הדלק. „כיום, דווקא בימי חירום, הגענו כבר ל־70% מכושר האגירה, ומגדילים אותו מדי יום עד שנגיע ל־100%. יש לנו מוביל דלק אחד שבדו"כ הוא שיכור אבל הוא מסוגל לעבוד. בגלל המחסור החמור ב„סוסים" להובלת מיכליות הדלק, מצליח איש זה. אם רק נותנים לו את בקבוק המשקה. למלא דלק בעת ובעונה אחת בשלוש תחנות: הוא מוביל מיכלית לתחנה אחת ובעוד הם פורקים אותה הוא מנתק ממנה את ה„סוס" ונוסע וגורר מיכלית שניה לתחנה אחרת, ובעוד שתי אלה נפרקות הוא נוסע עם מיכלית שהתרוקנה כבר בתחנת דלק שלישית, אותה הוא גורר עם ה„סוס" להטעינה בתחנת מאגר הדלק, וכשהוא מגיע עם הדלק לתחנה השלישית כבר התרוקנה המיכלית הראשונה וחוזר חלילה. האיש הזה מחולל ממש פלאים, וכל זאת הודות לבקבוק קוניאק".

וכך נמשכים הדיווחים ע"י שאר ראשי הרשויות. אחד מוסר כי מצד אחד יש אלפי מתנדבים ואפילו תלמידים המשוטטים באפס מעשה, מוכנים לעזור אך אין צורך בהעסקתם, ומצד שני חסרים בעלי מקצוע כמכונאים, טרקטוריסטים, מפעילי דחפורים וכן חקלאים שמסוגלים לנהל את המשקים במושבים.

„את המצב", הוא מוסיף, „מצילים כרגיל הבדוים. רבים מהם טרקטוריסטים וחקלאים מצויינים ורוח ההתנדבות שלהם עולה כיום על כל הצפוי: ראש רשות מזון משק ומפעלי תובלה מדווח כי אין למעשה הפקעת מחירים אלא שיש בעיה של אלפי עופות שאין מי שישחוט אותם. גם השוק שגבריו מגוייסים אינו צורך כיום עופות, ואלה מכבידים על החקלאים. „הצילו אותנו ממכת העופות וההודים" פונה ראש הרשות לויזר. „שמא תורידו את מחירי העוף. ואז תגדל הצריכה". מציע ראש הרשות. ההצעה מתקבלת. מחליטים להוריד את מחירי העוף עד כדי מחצית, ובלבד שיימכר. „אין הפקעת מחירים. אבל יש תופעות של אגירה עליהן ניתן להתגבר. אבל בעיית הבעיות היא התחבורה. עלינו להמשיך ביצוא בכל מחיר ולפיכך אנו זקוקים לכך וכך עשרות משאיות מדי יום".

הכל פונים שוב ללוי. האיש המחולל ניסים ביכולת התושיה שלו באלתורים. „הגענו למצב מצהיר לוי. בו אנו כבר מסייעים להוביל גפרורים מעכו. ומובילים עופות למשחטה משדות שבסיני לשחיטה בנהריה. אבל עם כל הפלאים שאנו מחוללים יש גבול ליכולת הנהגים לעמוד בעומס. יש נהגים שמדי יום נוסעים בקו אילת חיפה. כמה זמן יוכלו עוד להמשיך? היה זה מזלנו שהנהגים הבדוים על עשרות משאיותיהם באו להצילנו. כל הכבוד להם. עובדים יומם ולילה. היה מקרה שנתקעו דגים ממשאית באשקלון. שלחנו נהג בדוי עם משאית לאספם ולהובילם. משבא למקום נתקל בתופעה שהסבלים הגרוזינים שנשלחו לסייע לו בהעמסה מתעצלים ומתחמקים. הוא לא היסס להטיף להם מוסר: חבריה, כך אמר. יש היום מלחמה ומצב חירום. ואסור לכם להתחמק. הנהג הבדוי לא רק הטיף, אלא העמיס בעצמו את כל הסחורה על המשאית. וזהי דוגמה לגילויי ההתנדבות של הבדוים. „אבל כמה זמן הם יחזיקו מעמד?" שואל לוי.

הטרקטורים יובילו מים

„הבדוים נשארו ללא מים בבורות" מודיע ראש רשות מיעוטים, „יש לשחרר להם משאיות להובלת מים בטנקרים לשבטים". הדאגה לבדוים, למחסורם ולקשייהם תוקפת את כל הנוכחים. כולם מכירים בערך הסיוע וההקרבה של עדה מופלאה זו, להצלת המשק בימי חירום. נמצא גם לכך מוצא. הקרן־הקיימת מוכנה לספק עוקבי־מים על גלגלים שיובלו בטרקטורים ויוליכו מים בשבטים לפי תור.

ככל שנתארכו הימים נכנסה מערכת מל"ח לשגרת ימי החירום. האלתורים הפכו לדפוסים קבועים של עבודת התיאום בין המשרדים השונים, והאנשים העוסקים במלאכה, שהיו זרים זה לזה לפני יום־כיפור, כבר מכירים איש את רעהו, והתיאום הושג תוך שיחה טלפונית קצרה.

והכל ממש מתים לסייע זה לזה.

רב־סרן כץ עושה אף הוא ימים ולילות במטה. מתאם את כולם, דוחק, פותר שאלות בו במקום, מפריך טיפים, ידו בכל, מזין עניינים בשקט אופייני לו.

מכונת המל"ח נכנסה להילוך גבוה, ופועלת מתואמת כמו שעון, המשק ניצל. זו היתה תקופה של חודש וחצי.

ואילו עתה עומד מל"ח בפני משבר קשה ביותר. הפוקד את ענף התובלה: דווקא עתה הגענו לתקופה קשה בה יש להוביל עשרות אלפי טונות של הדרים ליצוא, של זרעים וזבלים לקראת עונת השתילה ושל תנובת חממות לשווקים וליצוא. סה"כ מסתכם הדבר במאות אלפי טונות להובלה. לנוכח בעיה זו מרימים אנשי רשות מל"ח־חקלאות את ידיהם לשמים: מאין יבוא עזרם? גם מר ורדימון רב התושיה אינו יכול להושיעם. זה כבר ענין חורג, שעל ראש רשות מל"ח המרכזית, מר מרחר, לפתור אותו ברמה ממשלתית. כולם מחכים לאלפי המשאיות שתוחזרנה מצה"ל, שיגאלו את המצב. בינתיים עושה מל"ח דרום כל אשר ביכולתו כדי לעמוד בלחץ: מוביל זבלים, הדרים ופרחים, וגם שאין זה כלל מתפקידו, ובלבד שהמשק יתפקד, [illegible] ימשכו [illegible] המטבע והתוצרת, ובל [illegible].

חיבוק אמיץ לאחר ימי חרדה ארוכים

חסייס חור מן השבי

מנפנפים בידיהם, צוהלים חשבויים לק[illegible]הקהל (אנשי צבא וכמה בני משפחה ש„נסתננו") שבא ללוד

עמוס לביטוב בחברת משפחתו

בתגלחת „בן-דודית" חוזרים חשבויים, [illegible]ונה: בכבש המטוס

ושבו...

הם יורדים מכבש־המטוס בהיסוס, בהתרגשות מאופקת. שערם הגזוז, הפי־ג'אמות המפוספסות, נעלי־הטניס הלבנות, קבלת־הפנים הממלכתית: אשת־הנשיא, ראש־הממשלה, שר־הבטחון, הרמטכ"ל, קצינים בכירים, חיילות עם זרי פרחים, זרקורי הטלוויזיה — כל אלה מעוררים אצלם אי־נוחות, בייש־נות. כלום ראויים הם לכל זה — שואלים הם עצמם. ואילו בית־ישראל מזיל דמעותיו מהתרגשות. בנים אובדים, בנים „נעדרים", בנים שכמעט וספדנו להם — חוזרים הביתה חיים...

אברהם בים: היהודי בתפקיד מס' 2

על ראש־העיריה החדש של ניו־יורק

מאת יעקב רבי

שני אישים מקרב אחינו־בני־ישראל תופסים עתה את הכהונה מס' 2 במימסד האמריקני. האחד הוא היינץ־אלברט. האחר הוא אברהם־דויד. ואיך אפשר ששניים יהיו אוחזין באותה טלית עצמה בלי שהיא תיקרע? ובכן, אין זו אותה טלית... מייד, מייד נסביר את הפליאה הזאת, וכן נתהה על עוד כמה תמיהות ופירכות שזימנה לנו זירת־המימשל של ארה"ב בחודשים האחרונים. ברם, תחילה נשוב אל שני ה„בעלנים" שלנו.

מכירים את היינץ־אלברט? בוודאי מכירים, אלא שהוא ידוע יותר בשמו האנגלי המאומץ, הנרי. ד"ר הנרי קיסינג'ר, לשעבר פרופיסור להיסטוריה בהארווארד, לימים — יועצו של הנשיא ניקסון לענייני בטחון לאומי, ועתה — שר־החוץ, ראש ה־סטייט־דיפארטמנט. יהודי ממשפחה אורתודוקסית־מתונה, יליד העיר פירת שבגרמניה, היא פיורדא הנזכרת ב„מעשי־בית־דין" ובספרי שאלות־ותשובות של רבנים ופוסקים בימי־הביניים. המדינאי הנייד ביותר; אמן הדיפלומאטיה החשאית; חתן פרס נובל לשלום לשנת 1973 — ולמאי נפקא מינה אם השלום שהשכין בווייטנאם איננו שלום אפילו לתפארת־המליצה; גוטה־הגשרים בין וושינגטון לפקין; הוגה, היוזם, מושך־החוטים של הסכם הפסקת־האש בין ישראל למצרים; האישיות המצולמת ביותר, המצוטטת ביותר, בעצם — המפורסמת ביותר בימים אלה. האדם שבמידה מסויימת, ואולי במידת רבה, מופקד בידו עתידה של אמריקה — גורל הרציפות והאמינות של שלטונה. אם אכן יקיץ הקץ על הקאריירה הפוליטית של ריצ'ארד ניקסון והוא יודח או ייאלץ להתפטר בגין ווטרגייט, סליל־ההקלטות ושאר עסקי־ביש — אפשר שרק פעילותו היזומנית הבלתי־נלאית של קיסינג'ר בתחום מדיניות־החוץ תוליד את אמריקה קוממיות ב„ימי־בין־המצרים" הרי־הסכנות ש„בין מלך למלך". שהרי מקובל כמעט על הכול כי הפרופיסור־שהיה־לדיפלומאט יוסיף לכהן כמזכיר־המדינה — ללא כל קשר ל„בעיית־הירושה" של הבית הלבן; הן במקרה שהנשיא הבא יהיה הסגן המיועד, ג'רולד פורד, הן במקרה שהמשרה הרמה תוטל (אולי זמנית) על קארל אלברט, יושב־ראש בית־הנבחרים. ואין צריך לומר שקיסינג'ר יתמיד בתפקידו אם למרות הכול יינצל ניקסון משואה וייצא יבש ממטר־תעוו אשר ניתך עליו.

בזכות עצמו

היינץ־אלברט־הנרי (ובלשון־הקודש — אולי ר' צבי־הירשון) קיסינג'ר הינו האיש מס' 2 בארה"ב דהאידנא בזכות עצמו, בזכות שיעור־קומתו האינטלקטואלי והמדיני, בזכות הישגיו (או מה שנראה כהישגיו) — ולא בזכות תפקידו הרשמי; אמנם מזכיר־המדינה (שר־החוץ) הוא הבכיר בשרי הקאבינט האמריקני, אך מקומו במידרג־המימשל איננו רם ביותר, עקרונית, מכוח הקונסטיטוציה, ומעשית, מכוח הפראקסיס התוקתי־מדיני, הריהו רק ממצע; ואילו מתווה־הקווים של מדיניות־החוץ, להלכה ו־על־פי־רוב גם בפועל, הוא הנשיא בכבודו ובעצמו. כך היה ברוב הזמנים — כשבבית־הלבן ישב איש חזק ובחוש־החלטה. מי זוכר את שרי־החוץ של לינקולן, של תדי רוזבלט, וודרו וילסון, פרנקלין רוזבלט, הארי טרומן, ג'ון קנדי? מזכירי־המדינה של נשיאים אלה הינם לכל היותר „הערות־שוליים" של ההיסטוריה האמריקנית. רק שרי־חוץ בודדים, נער יספרם על אצבעות־יד־אחת, התפלו מעל ראש־המדינה (שמעמדו נחלש, מסיבה זו או אחרת) ופעלו בסטייט־דיפארטמנט כראות־עיניהם ומתוך חופש־הכרעה אישי. כזה היה ג'ון פוסטר דאלס בימי איזנהאואר, וכזה הוא הנרי קיסינג'ר בקאדנציה השנייה, רעת־המזל, של ריצ'ארד ניקסון.

בקיסינג'ר עסקנו, הרבה, ומן־הסתם נוסיף לעסוק בו, כמעט דבר יום ביומו — כי הוא־עצמו יעסיקנו לא־מעט, לטוב ולמוטב. נפנה עתה אל היהודי האחר העתיד לתפוס, למן ה־1 בינואר, את „המקום מיספר 2" באמריקה. אם לא הכרתם את אברהם־דויד אלא משמועה קלושה בלבד, הכר תכירוהו בקרוב, אך בשמו ה„מאונגל" אייברהם, או בקיצור: איב. הוא אייברהם בים, אשר נבחר לפני שבועיים כראש עיריית ניו־יורק, הגדולה בערי ארה"ב והכרך השני בגודלו בעולם. אף כאן, התואר „מיספר 2" איננו שואב־אשראה מן החוק האמריקני או מ„רוח החוק", אלא הוא מקובל — אם אפשר לומר כך — בפולקלור ובז'ארגון הפוליטי, כיוון שניו־יורק היא ריכוז־האוכלוסין העירוני הראשון־במעלה של ארה"ב, „מוחה" ו„ליבה" של המדינה, מרכזה הפיננסי, הכלכלי, המעשייתי, החברתי, התרבותי, „נותנת־הטון" בכל דבר — פשיטא שה„פרנס" שלה, ה„מייאור" שלה, האיש המכלכל את ענייניה, נחשב בתודעת־הבריות כ„שני לנשיא".

מדוע רק עכשיו?

רבים הביעו פליאה, מי ברוח טרבה ומי בקינטור, בשמץ של קנאה ושנאה: היאך יצוייר הדבר ששני יהודים יתפסו בעת ובעונה אחת שתיים מן המשרות הנכבדות ביותר באמריקה — דווקא בימים אלה, כשהיהודות או היהודיות נעשית בעיית, מחמת מיקומה של מדינת־היהודים במסת העימות הגלובאלי; והשלכות של בעייה זו — מרובות, והעקות בחומרתן: משבר־האנרגיה, סחטנות־הנפט של מדינות־ערב, פניית העורף של אומות מערב־אירופה והדילמה של ארה"ב, הרואה צורך מדיני בתמיכה לתמוך בישראל אך מבקשת להציל עם זאת את האינטרסים שלה בעולם הערבי. ויש השלכות במישור מוחשי יותר, בדברים העלולים לפגוע ברווחתו ובנוחותו של כל איש אמריקני: קיצוב דלק, קיצוצים בצריכת החשמל, הידוק החגורה מה־ושם, האירוניה המרה, המקופלת בבדיחה הישנה על „הפיל ושאלת־היהודים", לובשת עתה צורה של ממשות מרה־איומה. כמעט כל דבר — יכול אתה להסמיך לו ו"ו־החיבור ולומר: הנפט ושאלת היהודים, בטחון אמריקה ושאלת־היהודים, שלום העולם ושאלת־היהודים. מכאן שורש פורה רוש־ולענה של אנטישמיות: יהודי ארה"ב עלולים להיקלע למצב מאוד־מאוד לא־נעים — להיחשד בחטא „הנאמנות הכפולה" והמגא־ליצלן, או להיות מוקעים כ„שעיר־לעזאזל" בימי־הסגריר הצפויים לחצי־הכדור המערבי. כבר עמדתי על הבעייתיות הזאת ואף ניסיתי להציגה במתכונתה הנכונה ולהפיג כמה דאגות מיותרות ומזיקות (ר' מאמרי: „יהודי אמריקה — לא כשעירים לעזאזל"; „על המשמר", 9.11).

לעצמו של דבר, הפליאה הגדולה היא לא בחירתו של היהודי אברהם בים כראש עיריית ניו־יורק, אלא דווקא העובדה שעד כה לא נבחר שום יהודי כראש־העירייה של הכרך הגדול. זה — באמת דבר מוזר מאוד, האומר דורשני. על־פי כל הנתונים ועל־פי שורת־ההגיון — מזמן צריך היה אחד מ„בני־ברית" להיבחר למשרה הרמה הזאת. אעפ"כ, אברהם־דויד בים הוא הראשון שזכה בכך.

עיר של יהודים

ראשית, כפי שיודע כל בר־בי־רב, בניו־יורק מצויה הקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם — ובהיסטוריה. קצת קשה לנקוב במיספרים, משום שקשה להגדיר — מהי ניו־יורק? היכן היא מתחילה והיכן היא מסתיימת? אם נצטמצם בחמשת ה„רובעים" (borroughs) של העיר גופא, מנהטן, ברוקלין, ברונקס, קווינז וריצ'מונד (שלכל אחד מהם יש גם מעמד של מחוז — county — במדינת ניו־יורק), הרי שמיספר היהודים בהם מגיע לפי האומדן של תחילת שנות ה־70 ל־1.850.000. אם נצרף למניין עשרות או מאות יישובים הכלולים באיזור המטרופוליטני (המקיף גם שטחים בצפון־מזרח מדינת ניו־ג'רזי) יתקבל סך־כולל של 2.350.000 נפש מישראל. ואילו אם נביא בחשבון גם את ההינטרלאנד הרחב יותר של הכרך, את כל לונג־איילנד, את וסטצ'סטר־קאונטי ומחוז אחד של מדינת קונטיקאט, נגיע ל־3.000.000 נפש: כמחצית מכלל התפוצה היהודית בארה"ב. אפשר שמיספר אחרון זה — הוא שמכריע, משום שגם יושבי הפרברים אשר מחוץ לתחום־השיפוט של ניו־יורק קשורים לכרך „בטבורם". מבחינת עסקיהם, מקום־עבודתם וחייהם התרבותיים.

בגבולות המוניציפאליים המצומצמים של ניו־יורק מהווים היהודים 27% מן האוכלוסיה. הם האלמנט האתני הגדול ביותר. ואולי גם רב־ההשפעה ביותר; בכמה תחומים כלכליים, חברתיים ותרבותיים — משקלם מכריע. ניו־יורק היא עיר של יהודים והיא עיר יהודית. אולי אין זה בדיוק היינו־הך — והבה ננסה להבהיר את דברינו. ניו־יורק הינה „עיר של יהודים" למשל בכך, שבקהילייתה האינטלקטואלית תופסים „אנשים ממוצא יהודי" מקום ראשון־במעלה. הם הבעלים או השותפים הראשיים של אמצעי־תקשורת (העתונים „ניו־יורק טיימס" ו„ניו־יורק פוסט", שתיים משלוש רשתות־השידור הארציות — אן.בי.סי ואיי.בי.סי); הם רוב המורים, הפרופיסורים, המדענים, הסופרים, המבקרים, האמנים; קל־וחומר שהם רוב גדול בקהל „צרכני" התקשורת והתרבות. יהודים עורכים וכותבים את כתבי־העת של העלית: ה„ניו־יורק רביו אוף בוקס", „קומנטרי" (ירחון היוצא־לאור על־ידי הוועד היהודי האמריקני) וכו'. עוד משהו ששייך ל„נוף התרבותי"? כמובן — חנויות־הכול־בו הגדולות; מהן ששייכות ליהודים, מהן שנוסדו בשעתן בידי יהודים: מייסי'ז, סאקס־פיפת־אווניו, ב. אלטמן, קורבט (רק רשת־הכולבו העממית ביותר, וולוורת, היתה מתחילתה על טהרת ה„גויות"...).

אבל ניו־יורק היא גם עיר יהודית. אחינו־בני־ישראל המאכלסים אותה — „בתוך עמם הם יושבים", בריכוזים קומפאקטיים. הדברים אמורים לא רק בשכבות אורתודוקסיות מובהקות, המקיימות אורח־חיים מסורתי כדת־וכדין — בוויליאמסבורג, בבורו־פארק, בפלטבוש ובשכונות אחרות של ברוקלין; ואף לא במעמד הבינוני הנוהה בעיקר אחר הזרם הקונסרוואטיבי, שריכוזו הגדול הנוכחי הוא ברובע קווינז; — אלא הדברים אמורים גם ביהודים רפורמיים, במעלה־מנהטן ובפרברים. וכן בחוגים שאינם מזוהים עם שום „דנומינאציה" ועם שום בית־כנסת ושזיקתם ליהודות פרוטיטבית איזור־שהיא (דתית או לאומית־ציונית) רופפת או אפילו אפסית. גם הללו — מתבשלים בתוך המיץ היהודי הדליל שלהם. ברומאנים ובנובלות של הסופרים היהודים־אמריקניים (קרי: הניו־יורקיים), לא זו בלבד שכמעט כל הנפשות הפועלות הן יהודים, אלא שהגויים קיימים רק ברקע, בצל, במרומז. כעולם־חיצוני, כמשהו ש„מחוץ לתחום"; לעתים — כישות מגרה, לעתים — כמהות המטילה־פחד (כך בספריו של פיליפ רות). אדרבה, יזכיר לי מישהו איזה גוי ב„הפלאנטה של מר סאמלר" לסול בלו, פרט לכושי התרשף את עורלתו לפני המהגר היהודי הזקן ופרט ל־אנשי־ה„מאפיה" הצלופים. שהרופא היהודי, אחיינו של מר סאמלר, מבצע ניתוחים גינקולוגיים לנשותיהם...

היכן הגויים כולם?

לא נפליג באסוציאציות ספרותיות, — נחזור אל קרקע המציאות הציבורית והפוליטית. כיצד איפוא לא העמידה ניו־יורק „היהודית" זו שום ראש־עירייה יהודי עד שבא אברהם בים וזכה ברוב מרשים של 58% מכלל המצביעים? אין לומר בשום פנים שיהודים העדיפו להצניע־לכת ולהדיר־

נאה מפעילות פוליטית — במישור המוניציפאלי, המדינתי ואף הפדראלי. הרברט ליהמאן, נצר למשפחה יהודית־גרמנית מיוחסת ועשירה, היה מושל מדינת ניו־יורק בשנים 1933—1942: הוא ירש את תפקידו זה מידידו ואיש־חסדו פרנקלין רוזבלט. יעקב יעבץ הוא זה כמה שנים הסנאטור הבכיר של מדינת ניו־יורק (מטעם המפלגה הרפובליקנית). אין צורך להציג את יעקב יעבץ: יהודי יהודי מאוד, בעל קשרים משפחתיים ואחרים עם מדינת־ישראל. כמה יהודים הגיעו שנים רבות לפני קיסינג'ר אל הדיפלומאטיה (הנרי מורגנטאו־האב, שגריר ארה"ב בקושטא בתקופת מלחמת־העולם הראשונה), אל הקאבינט (הנרי מורגנטאו־הבן, שר־האוצר במלחמת־העולם השנייה), אל סגל־החבורה של יועצי הבית הלבן (סידני הילמן, בימי פרנקלין רוזבלט) או אל בית־המשפט העליון (בנג'מין קארדוזו). כן כיהנו יהודים רבים כיושבי־ראש של רובעים, בייחוד רובע מנהטן, וכחברי המועצה העירונית הכללית — ביניהם, למשל, ב. ולאדק, ממנהיגי ה„בונד" ומנהל העתון היידי „פארווערטס".

אולם ראשות העירייה נשארה כל השנים „הפקד" של קבוצות אתניות אחרות: איטלקים (לא־גוארדיה, אימפליטרי), אירים (או־דווייר), גרמנים (רוברט ואגנר) ו„אפילו" אנגלו־סאקסים טהורי־גזע (לינדזי, ראש־העיר היוצא). היו לכך סיבות היסטוריות. הריכוז הגדול הראשון של יהודי ניו־יורק היה באיסט־סייד, ברובע מנהטן התחתי, ושם משל בכיפה ה„טמני הול" — מנגנון המפלגה הדמוקראטית, אשר מייסדיו ומנהיגיו היו „בוסים" אירים, ולימים נצטרפו אליהם גם איטלקים. מין מימסד כזה של פוליטיקה „ארצית" מאוד, חמרנית מאוד, ולא נקייה משחיתות — אף־כי במבט היסטורי לאחור ניתן לומר ש„טמני הול" מילא תפקיד חיובי כלשהו באמריקניזציה של המוני מהגרים, בהגנה עליהם מפני האינטרסים המושרשים של הפלוטוקראטיה ה„וואספית" (אנגלו־סאקסית־פרוטסטאנטית־לבנה) ובחידוד התודעה הפוליטית של אנשים־מן־השורה. לא קל היה ליהודים להשיג דריסת־רגל ב„מכונה" מפלגתית זו — מפאת קשיי־קומוניקאציה (אי־ידיעת השפה האנגלית), הבדלי מנטאליות וכו'. המצב השתנה לטובה במרוצת־השנים: רוב „עמך" היהודים בניו־יורק התרגלו לתת קולותיהם למועמדי הדמוקראטים, ויש שגם זכו בטובות־הנאה מטעם ה„פאטרונאז'" המפלגתי — מישרות של שופטים־נבחרים, פקידים, חברי מועצות־רובע ומועצה עירונית, ועוד. — מכל מקום, יהדות ניו־יורק לא היתה מיקשה אחת מבחינה מפלגתית: רבים מבני השכבות האמידות בצפון־מנהטן תמכו ברפובליקנים; מנהיגי איגודים מקצועיים, שהסתייגו תחילה מכל פעילות מפלגתית, הצטרפו ברבות־הימים ל„מפלגת־העבודה האמריקנית" (למעשה, סיעה ניו־יורקית מקומית); קצת אינטלקטואלים נסחפו למפלגה הליבראלית (אף היא — יצור פוליטי ניו־יורקי).

מקץ ארבעים שנה

אולי כל הנסיבות האלו במקובץ „עיכבו את הגאולה" — מנעו את בחירתו של ראש־עיר מקרב העדה האתנית הגדולה והערה ביותר: היהודים. מדוע, אם־כן, נבחר אברהם בים עכשיו? (הוא נכשל, אגב, לפני ארבע שנים, כאשר התמודד עם ג'ון לינדזי). הוא נבחר קודם־כול הודות ל„סחף־קרקע" ארצי אשר פעל הפעם, בבחירות־הביניים של תחילת נובמבר ש.ז., לטובת המועמדים הדמוקראטיים בכל אתר ואתר ובמרבית המשרות שעמדו לבחירה — מושלי־מדינות, סנאטורים, ראשי־עיר. ריחה של המפלגה הרפובליקנית הובאש הן מחמת ווטרגייט, הן בגלל כשלונם של נושאי־הכהונות מטעם סיעה זו, שסיסמת „החוק והסדר" שלהם לא השליטה חוק ולא שמה־סכר לאי־סדרים.

שנית: אברהם בים נבחר, משום שגברה ההכרה בחוגים רחבים, מכל המעמדות ומכל הקבוצות האתניות, שיש לעמוד בפרץ — בטרם יהיה מאוחר מדי — ולהציל את ניו־יורק מהתפוררות, מהתנוונות, מבריחת תושבים וממנוסת הון־משקיעים. יזמים, כלכלנים, קבלנים, פעילים קהילתיים, עובדי־סעד — כולם, למרות הבדלי־ההשקפות ביניהם — הבינו שיש סיכוי לרפא את מדווי הכרך הגדול רק אם בראשו יעמוד לא „איש־כאריזמה" כמו ג'ון לינדזי, לא ליברל ראדיקאלי בעל כוונות טובות אך נטול תוכנית־פעולה ברורה, כמו בלומנטאל, אחד מיריביו של בים (וגם הוא — יהודי), לא שוטר בעל יד־חזקה (כמו השמרן מאריו ביאג'י), לא רפובליקני מסורתי כג'ון מארצ'י, אלא איש־מעשה, אדם „אפור", לכשתרצו, אך „ביצועיסט" חרוץ, ישר ונקי־כפיים, מעורה בענייני־העיר, מחונן בשכל־ישר, בסבלנות ובכושר לשאת־ולתת עם תומכים ועם יריבים. נמנו וגמרו שאברהם בים הוא האיש הנכון במקום הנכון: אדם שהעפיל אט־אט, במשך ארבעים שנה, בגרם־המעלות של ההיירארכיה המוניציפאלית, למן המשרה הצנועה של משגיח־על־הבחירות בברוקלין ועד לתפקיד האחראי של מבקר העירייה (רק בארבע השנים האחרונות, אחרי כשלונו בהתמודדות עם לינדזי, פרש בים ומנית מפעילותו בעירייה, עסק בבנקאות פרטית וגם עשה בה חיל).

אייברהם בים עם רעייתו — האיש הנכון במקום הנכון

אברהם בים נולד בניו־יורק לפני 67 שנים — בנם של מהגרים מפולין; האב היה מנהיג־פועלים סוציאליסטי בווארשה ונמלט ל„מדינת־הים" מאימת המישטרה הצארית. בתחילת דרכו היה בים מורה, אך את יעודו ואת „תיקונו" מצא בעמל־הנמלים של פנקסנות, בדיקת מאזנים ושאר עיסוקים של ראיית־חשבון. הוא חסכן וקפדן: מדקדק עם עצמו ועם הסרים למשמעתו. פעם אחת, בעת ששימש כמבקר־העירייה, התפאר בהוראה אחת שנתן למועצת־החינוך העירונית ושחסכה ל־משלמי־המיסים... 23,063 דולאר: הוא הישב ומצא שהמועצה נוהגת־ביזבוז ברכישת כריכי־נקניקיות, וציווה לקצץ את התקציב ב„סעיף" זה...

*

אברהם בים הוא בעל־משפחה מיושב־בדעת, שלעולם אינו מנבל את פיו (לכל הוותר יכנה בשם „חמור" — jackass — את פלוני־אלמוני שמוציא אותו מדעתו...). תחביביו? מספר השבועון „טיים" בגליונו ה־אחרון: ראש־העיר המיועד משחק רמי, צר מה בתוכניות־בידור בטלויזיה, ולפעמים, כשהוא מתפנה מקריאת דו"חות כספים, הוא מתענג על סיפורי־מסתורין הבלשיים של אישים. אין לו חפץ בסרטים — מחמת גודש האלימות והסקס שבהם; ויותר מכל נהנה בים מרחצה ומרביצה על החול בחוף ביי־הארבור־קווינס, ששם מסלים הוא ואשתו מרי את חופשות־הקיץ.

ההתייצבות היהודית

תגובות יהדות העולם למאבקה של ישראל

מאת י. סולומון

עדיין לא מובטחת לנו שמירה על הפסקת האש. העולם היהודי שהגיב בחרדה עמוקה ובהתגייסות ללא תקדים על עצם המלחמה, עוסק עתה בהתארגנות והמשך המאמץ לסיוע לישראל. המאמץ הכספי נמשך והולך. אולם נראה כי דגש חזק הושם בימים האחרונים על התארגנות מדינית שתסייע לישראל לעמוד בלחצים.

עיקר תשומת הלב מופנית לציבור היהודי בארצות הברית ובקנדה. הארגונים היהודיים בניו־יורק מתכוונים לגייס מאתיים וחמישים מיליון דולר לתמיכה בישראל, הרבה יותר ממה שגויס במלחמת ששת הימים. בכל רחבי ארה"ב כבר גויסו מאתיים וחמישים מיליון דולר באגרות מלווה, לעומת מאתיים ועשרת מיליון שנאספו ב־1967. ברחבי ארה"ב הוכרז יום א' ה־4 בנובמבר ל„יום כיפור שני", בו התקיימנה תפילות. אזכרות לנופלים במלחמה, עצרות הזדהות בבתי הכנסת, פעולה מדינית וגיוס כספים. היוזמה לקיום יום הכיפור השני באה מצד הקהילות בשיקאגו ודרום קליפורניה.

לאחר ביקורם של ארבעים ושניים ממנהיגי גיוס אגרות המלווה בישראל. בראשותו של סם רוטברג, לפני ימים מספר. מגיעים עתה עוד שלושים וחמישה מנהיגים יהודיים מקנדה על מנת לבטא את הזדהותם עימנו ולעמוד על הצרכים של המדינה. ברור שכל הכספים הללו הולכים למטרות סעד, חינוך, שיקום כלכלי, פיתוח וכו'. גיוס הכספים אינו מצטמצם לציבור היהודי בלבד. כך למשל הבריזה עיריית פילדלפיה כפי ראש העיר ממוצא איטלקי, מר פרנק ריצו, שהיא תקנה אגרות מלווה בסכום של מיליון דולר. כ.: פחות מרשימים הם הסכומים שנתרמים ע"י פרטים יהודיים ולא יהודים. קבוצה של תרשים יהודים אספו חמשת אלפים דולר, ואילו מספר רב של סטודנטים יהודיים, הנאמד ברבע מיליון איש כמאה וחמישים קמפוסים, גייסו מפרוטותיהם שמונים ושישה אלף דולר. הסטודנטים הללו מארגנים עתה אסיפות הסברה בצורה של קורסים לסטודנטים בכל רחבי ארה"ב. עיתונים חדשים שהוצאו על ידם משמשים את אותה מטרה.

● מסע כל ארצי

ההזדהות של יהודי ארה"ב עוברת עתה גם לפסים מדיניים. עוד ב־8 באוקטובר הצהיר יעקב שטיין, יו"ר ארגון הנשיאים היהודיים בארה"ב, ש„לא רק יהודי ישראל אלא היהודים בעולם כולו, גורלם קשור קשר הדוק ביותר עם גורלה של ישראל; אנו עם אחד". מראשית המלחמה ועד להפסקת האש: נשלחו לבית הלבן ולסנאטורים ואנשי קונגרס קריאות עידוד ומכתבי תודה על הספקת נשק לישראל, כך כותב עוד הלל ויידמן ב„הצופה" ב־2 בנובמבר: „יהודי אמריקה מתגאים באמריקה ובנשיאה, ומי שמחליש את עמדת הנשיא, שייך לאוייבנו".

מאז הפסקת האש ועד עתה ניתן להבחין בשינוי מסויים באווירה. ביקורה של ראש הממשלה הביא לנסיון ישראלי לגייס דעת־קהל יהודית ולא יהודית לעזרת המאבק המדיני. נוסף על פגישתה עם מספר רב של חברי קונגרס נפגשה ראש הממשלה עם ארבע מאות מנהיגים יהודיים הכייצגים שלושים ואחד ארגונים כל ארציים בארה"ב. מיד לאחר פגישה זו יצא מר יעקב שטיין בהצהרה שהארגונים היהודיים יעסקו עתה במסע כל ארצי לתמיכה מדינית בישראל. מנהיגים שונים יצאו בהצהרות מדיניות. כך למשל הזהיר הרבי מלובאביץ' מפני נסיגה ישראלית כתוצאה מלחצה של ארה"ב. מסדר בני ברית, המקיף חצי מיליון חברים בארה"ב, שלח כרבע מיליון מברקים לנ"יא בתמיכה בעמדה הישראלית.

לעניין התמיכה המדינית שייך גם גיוס דעת קהל לא יהודית ע"י יהודים. חמישים כמרים קאתוליים ופרוטסטנטים בעלי שם מניו־יורק וניו־ג'רסי יצאו בקריאה לממשלת ארה"ב, עוד ערב הפסקת האש, לתמיכה בישראל באמרם ש„אין לשחק עם קיומה של ישראל הנתון בסכנה". כנסיה באפטיסטית, הגדולה בארה"ב, בדאלאס שבטכסס, תרמה תרומה כספית והתערבה לטובת ישראל אצל ציר הקונגרס שלה. ראש עיריית ניו־יורק, ג'ון לינדזי, הכריז על השבוע של ה־21 עד 28 באוקטובר כשבוע גיוס למען אגרות מלווה לישראל. הקונגרס היהודי העולמי הצביע על איש הקונגרס הרמן בדילו, כמוצא פורטוריקני, לנאום לטובת ישראל. הסנאטור יעבץ, רפובליקאני, יצא בסופכי באשמות כבדות נגד ממשלת צרפת על יחסה לישראל. הסנאטור וולטר מונדייל נאם במועצת בתי הכנסת של ארה"ב והביע תמיכתו בישראל. הקבוצות האתניות בארה"ב הביעו תמיכה בעמדה הישראלית: אלויזיוס מזבסקי בשם הפולנים, רוס הארא... בשם היספאנים, אנדרו קופאן בשם היוונים — כל אלה ואחרים הצהירו הצהרות ברוח זאת. פעולה רחבה זו היא עדיין בראשיתה.

● מי אם לא אנחנו

מתחילה התעוררות מסויימת גם בנושא העלייה לישראל, הן בארה"ב הן מאירופה, כסימן הזדהות עם ישראל. בשלב זה עדיין אין לדעת אם הדבר יתפתח לתנועה של ממש. מאידך גיסא אנו עדים גם לקשיים, ואף להתנכלויות ליהודי אמריקה. ב־26 באוקטובר נשרף בית כנסת באיסט־סייד של ניו־יורק; באותו יום הגיעה הודעה טלפונית לסמינר התיאולוגי היהודי בניו־יורק על הטמנת פצצה בבניין. גם בדרום אמריקה, למשל בערים הברזילאיות קוריטיבה ופורטו אלגרה, היו התנכלויות המכוונות לפרטים יהודיים, בתי ספר ובנייני קהילה. שלמה שפיר מסביר ב„דבר" ב־2 בנובמבר שאותם חוגים יהודיים ולא־יהודיים הנמנים עם מתנגדיו הקיצוניים של הנשיא, הם גם התוקפים הנלהבים של עמדת ישראל. עם זאת לא מחו ארגונים יהודיים נגד הנשיא בעניין פיטורי התובע המיוחד במשפט ווטרגייט, ארצ'יבלד קוקס. יהדות ארה"ב נמצאת במצב מסובך לגבי יחסה לנשיא הנתון ללחץ גובר והולך במשפט ווטרגייט, שסיפק נשק לישראל ביד רחבה, והיא חוששת שמא עתה של יהודים רבים בגורם המפעיל לחץ כבד על ישראל לוותר על ענייניה החיוניים לה מבחינה בטחונית. יש להבין את הצורך בגיוס תמיכה מדינית שהוזכר למעלה ברוח זו.

לאחר בואם של אלף המתנדבים הראשונים מרחבי העולם והודעתם של המתנדבים לישראל עומדת על הפרק קליטתם של אלף נוספים. הרבה אינם רשאים לאור אכזבה והלקח הישראלי הקשה של פועלים שהוצאו מהארץ, בלתי מאומנות ומוגבל. וישראל לא תקלוט מתנדבים אלא אם כן מיבטחה מראש משום...

(המשך בעמ' 49)

אשר יסופר בזה, לא יכלל בקטגוריה של „בדיה ספרותית" — אשר היא כמובן, לגיטימית, כשלעצמה, אך אינה שכזו ברשימה זו. אשר יסופר בזה, חי ראשי, הינו אמת לאמיתה. לא פרק מבלש, גם לא סצינה מתוך מחזה אבסורד. זוהי (גם זוהי) ישראל שלנו, רחוב שלנו, בתל־אביב שלנו. העורף שלנו. עליו מרבים לכתוב בימים אלה כה הרבה.

במושב הריק לידה

השעה: ארבע אחרי־הצהריים.

המקום: צומת סואן. המשתתפים: חייל מאובק מן הדרך, והרבה מכוניות החולפות על פניו.

אני — עומדת ומביטה. מחכה לאוטובוס מס' 27 וזמני עמי. המון של זמן כי האוטובוס מגיע לעתים נדירות. והנה הוא בא. אינו צעיר ביותר. ודאי משרת במילואים זה שנים רבות. אולי עבר כבר שלוש או ארבע מלחמות. נעליו, נעלי צבא מאובקות. על כתפו תלוי הנשק האישי. פניו אינם פנין — כל עוד לא יישטפו תחת זרמי מים רבים. חייל, כמו אלפים אחרים, הבא הביתה לחופשה. גם הוא מצטרף לעומדים בתחנת האוטובוס. גם הוא מחכה. השעה ארבע והמכוניות החולפות על פנינו הן רבות. ברובן יושבות נהגות. מטופחות, חינניות — לא פחות מן המכונית בה הן יושבות לנוחיותן. לבדן. בימים אלה, אין לבד זה מעורר פליאה.

הזמן חולף לו בעצלתיים. והחייל פוסע מעט קדימה, ומרים את ידו. מכונית אחת חולפת, שניה, שלישית, ושוב איני סופרת. אני מביטה. פתאום, אני מרגישה עצמי כה מסוקרנת, עד כי מחשבה חולפת בי: עוד קצת. שהאוטובוס לא יגיע. אני רוצה לראות איך זה ייגמר...

והמכוניות זורמות. והאיש עם ידו המורמת, והנשים החינניות במושבן הרך, עם מושב ריק לצידן, חולפות ביעף. ואני מביטה. עד שבא האוטובוס וכולנו נבלעים בתוכו. גם האיש. החייל על נעליו המאובקות ונשקו התלוי ברפיון, ומבטו המושפל מטה. רציתי להתנצל בפניו, אלא שההמון מסביב, וחוסר ההכרות, ובכלל עולם מבולבל, אפילו הוא ישתומם ואולי מישהו אחר שיאזין — יצחק, אם אומר דבר מה. אז לא. עד שיורדים. ונשארים לבד. עם המראות. והמחשבות.

*

תמונה אחרת: יום אחר. המשתתפים: חמישה חיילים, מכונית פולקסווגן ואני. השעה: ארבע אחרי הצהריים.

האוטובוס אינו מגיע. המטפלת של בתי גמרה את תפקידה והיה עלי להיות זה מכבר בבית. אפילו מונית אינני מוצאת. חסרת אונים אני הולכת ברחוב, כמו מנסה לקצר מעט את המרחק אל הבית. רחוב ביז-אליהו. איזור של מוסכים. פתאום הוא מתקרב. איש במילואים. מאחוריו (חצי הקרחת, וקמטי הפנים מעידים) כבר כמה מלחמות. נהג. קפץ עם עוד כמה חבר'ה העירה, למוסך העובד עבור הצבא. עמדו ברחוב והסתכלו ימינה ושמאלה. העבירו קצת את הזמן.

אולי לא הייתי שמה לב אליו כלל אלמלא ניגש אלי ואמר: בואי, אני לוקח אותך הביתה. נדהמתי. כל-כך נדהמתי, בימי שלום אולי אפילו לא הייתי עונה (אותה שחצנות נשית, אתם יודעים...) ומעדיפה מונית. כעת אני מחייכת. השתגעת — זוהי המילה היחידה שנתקעת לה בגרוני. והוא: לא, פשוט התערבתי כאן עם חמישה חיילים שאני לוקח אותך הביתה. מסכן, אני אומרת לו, אני גרה מחוץ לעיר. והוא: אין דבר, בואי. אבל טרם נכנסנו למכונית הפולקסווגן הכחולה, הוא מחייך לעבר חבריו ואומר: אתם רואים, זכיתי בהתערבות.

כן, הוא זכה. רק אנחנו בערך — הפסדנו. משהו שאני לא יודעת לקרוא לו במלים. מן הרגשה מזופתת של עורף שאינו ראוי לחייליו. מה אני יודעת, אולי סתם מקרה. אולי זוהי סתם מחשבה בלתי נכונה. אולי.

רוחב לב

בחמש אחר הצהריים עמד להגיע.

חזרתי הביתה כבר בשעה שתיים. לשם בטחון. הילדה התרפקה עלי ושאלה מתי. אמרתי, נחכה בסבלנות, אבא יבוא מתי שיבוא. הכל מוכן והשמחה תהיה שלמה. הבית הבריק. לא אפיתי עוגה (למי יש עצבים) אבל קניתי. לא, לא יחסר דבר.

יום רביעי. אמש צלצל מרחוק נורא. לא שמע כלום מה שאמרתי, אבל אני שמעתי. שמחר יגיע, סביב השעה חמש. רק שאהיה מוכנה, זה צבא, ואם לא, אז קורה, ולא נורא.

הייתי בטוחה שיבוא. מה כבר יכול לקרות. הפסקת אש, וחיילים באים הביתה לחופשה. בטח הכל יילך כשורה. אז חיכינו. הילדה ואני. העברנו את הזמן בציור, ספר, טלוויזיה לימודית. כל מיני דברים. בשעה ארבע התחילה הבת לנדנד מתי כבר. בחמש להתעצבן, בשש ליילל, בשקט, על הספה. נו, מה נאריך בדברים, החייל שלנו לא בא. טלפון של אחד מחבריו בישר לנו שהכל בסדר, אלא שהחופשה נדחתה ביום אחד. תודה לאל שרק זה. הלכנו לישון מוקדם...

למחרת אחרי הצהריים הוא הגיע. מנת הסבל שבציפיה שלנו — נגמרה. כל אחד יכול לתאר לעצמו איזה מין יום רביעי עברנו. אבל יום חמישי השכיח את הכל. חופשה עד בוקר יום שבת.

ביום שישי הילדה הלכה לגן. יצאנו מעט לטייל. העירה. ישבנו בקפה הצופה אל הים (מסתכלים עלי מסביב וחושבים שאני לא בצבא! — שאל...) וקישקשנו על כל מיני דברים. אני לא זוכרת על מה.

— את יודעת למה לא באתי הביתה ביום רביעי? כי ויתרתי לאחד החבר'ה. היה צריך לסדר משהו. ואילו אתמול היינו בכוננות וכבר כמעט ולא הגעתי, מזל שפתאום החליטו לא לבטל חופשות. כבר הצטערתי שוויתרתי יום קודם על החופשה.

אני לא יודעת איך זה קרה שפתאום אמרתי: אין דבר. אסור להצטער אף פעם על מעשה טוב שנעשה.

מין רוחב לב כזה מצדי — לא הכרתי את עצמי. ודאי זה היה בזכות החופשה הנפלאה, שאלמלא אותו ויתור כבר היתה יום תמים מאחורי. ככה זה, רוחב לב של אשה... או השד יודע מה!

השכן שלי הוא בחור נהדר. כאשר פרצה המלחמה גוייס, אלא שישב בבסיס עורפי וחיכה. מדי יום היה מצלצל הביתה. עיתים היה מגיע להתקלח. עם שוך הקרבות, נסע עם הרבה מבני ישראל לאפריקה. שם הוטל עליו לשבת עם חבריו לבסיס. כאשר בא לחופש שאלתי אותו: מה אתה עושה? הוא אמר ששום דבר. אוסף, בתוקף תפקידו, את האשפה וסופר את הימים בין חופשה לחופשה.

נאנחה אשתו ואמרה: נו, העיקר שתחזור כבר הביתה. אני מוכנה לתת לך כאן את אותו התפקיד. מי כמוני יודעת כי גם זהו תפקיד חשוב נורא.

מאת מיכל סנונית

זרקו אבנים במקום רימונים!

מאת ישעיהו חרש

שניהם יושבים לפני — ג'ייל, אחות מניו-יורק, דקת גו, שברירית, מהירת תנועה ודיבור, וארתור, חוואי צעיר מניו-זילנד, רחב כתפיים, מתון, שוקל כל מלה כדרך האיכרים.

נפגשו לפני מספר שנים באוסטרליה והתחילו לנדוד יחד בעולם הגדול.

„נוסעים", — הם אומרים, — „וכשנגמר הכסף עובדים, חוסכים קצת כסף ושוב נוסעים".

והדרכים מובילות גם לישראל וגם לקיבוץ.

„שמענו ורצינו לדעת ישראל מהי וקיבוץ מהו", וכאן בא הבלתי צפוי — תבערת המלחמה בצפון ובדרום.

„החיים בקיבוץ היו כל כך רגועים ושקטים בשבילנו, ולפתע מלחמה".

„נדהמנו, נבהלנו, נסערנו. זה היה כל כך פתאומי!" — בפניה של ג'ייל כאילו עדיין משתקפת הסערה. — „ידענו שאנחנו נשארים למרות המלחמה, נאמר שזקוקים לנו בקיבוץ".

„לא עוזבים ידידים לעת צרה" — ממשיך ארתור את דבריה של ג'ייל. הצבע האדמדם של זקנו ובלוריתו מעיד על הדם האירי או הסקוטי בעורקיו — מדי פעם מאיר חיוך רחב את פניו. גם הפעם „אל תחשוב שפחדנו לעורנו ושלמותנו, זה היה הרבה יותר מורכב. הרגשה כוללת של סלידה ממלחמה, התנגדות לה, פחד ממנה. היינו כמה שבועות באולסטר — זאת היתה זוועה — תופסים בפינה ורוצחים — רוצחים מאות, מבלי שהרוצח והנרצח יידעו בדיוק למה".

אף מלה עברית

„זקוקים לנו בקיבוץ, אבל אני אחות, יש לי ניסיון של עבודה בחדרי ניתוח, השתלמתי בטיפול מזורז, עבדתי עם פצועים שהועברו מוויטנאם, מוכרחים לנצל אותי. החלטתי — נוסעים מדליה, מחפשים בית חולים מיועד לקליטת פצועים".

„ג'ייל החליטה גם עבורי, גם אני יכול לעזור, אני טרקטוריסט, נהג, יש לי ידיים חזקות".

התחילו הנדודים על פני בתי-החולים. כולם היו במצור של עשרות ומאות שבאו לעזור. בעפולה, בחיפה, בכל מקום.

„אפילו לא שאלו אותי מה הכישורים שלי", — מתלוננת ג'ייל, — „שאלו: את יודעת עברית? וכאשר שמעו את ה„אף מלה אחת" שלי, אמרו תודה, לא צריכים".

„התעקשנו והמשכנו בחיפושים. בטבריה האיר לנו המזל. נפלתי ישירות לזרועה של האחות הראשית, „מה, את 9 שנים בעבודה מעשית?!"

קצת חשדה שהוספתי לגילי והכפלתי מספר שנים — מה לעשות, אני נראית כך — אך אחרי חקירה קצרה נרגעה.

„איזה מזל, נפלת לנו ישר מהשמיים" —

„מלומדת נסיון צעקתי, אבל אני לא יודעת עברית". ממש פחדתי ששוב חוזר הגלגל".

„זה לא חשוב — קחי סינור וגשי לחדר הניתוחים, יש להדריך את הבחורה הנמצאת שם — היא רק אחות מעשית, צעירה ללא כל נסיון".

„נהגתי באמבולנס. היינו מביאים את הפצועים משדה נחיתה למסוקים" — מספר ארתור — האלונקאים שלי היו תלמידים. איזו עבודה עשו! מעל לגילם וליכולתם, אך עשו. הפצועים ישנו בזמן ההורדה מהמסוקים. קיבלו את הטיפול הראשון בקווים או במסוק. הייתי מציץ בפניהם בחרדה. חשבתי — אולי מישהו מדליה — אך קשה היה לראות ולהכיר".

לחזור לקווים

„עבדנו במשמרות של שתים-עשרה שעות וגם הוגה פעמים הלכנו לעבודה ומהעבודה ברגל — גרנו במלון, די רחוק מבית החולים — היה קשה, אבל פשוט לא הרגשנו בכך — לא היה זמן".

„בית החולים הלך וכאילו גדל, כאילו התרחב, עם זרם הפצועים", — התפעלות והתפעמות בקולה של ג'ייל — „זה היה אילתור נפלא. עשרות ניתוחים, מאות עירויי דם. איזו עבודה עשו הבנות — אחת מהן איבדה אח בקרבות, האח השני פצוע בבית חולים באשקלון — חבר או ידיד נעדר. איך היא התגברה, באיזה שקט ומסירות טיפלה בפצועים".

„הביאו שני פצועים, בעלים של שתי אחיות אשר עבדו במקום, לא מקרים קשים במיוחד. הבנות באו מייד, כמו על פני רוח, מאין הן ידעו?", משתוממת ג'ייל — „באו. נרגעו במקצת ומייד חזרו לפצועים „שלהן".

„ובחדר הניתוחים. אנשים מכל קצות העולם — איש מבין הפרסונל הרפואי לא ראה את השני אף פעם בחיים, הפכו מייד לצוות. חמש שפות הפכו לשפה אחת, שפת חדר הניתוחים".

„הפצועים! רבים מהם ממש ילדים. ישנו חרגה, בשינה המשיכו להילחם. פלטו מתוך שינה קריאות קרב, פקודות. בהגיעם לחדר הניתוחים ראיתי אותם שלמים — „בלוק" אחד, אחר כך במחלקה — הלכתי לבקרם — ראיתי אותם כבר „מפורקים". אלוהים, כמה שאני שונאת את הרסיסים — מה הם עושים לבני אדם!"

„היו מביטים על הזולת במיטה השניה והיו חושבים. „אני לא ככה, אצלי זה אחרת, מצבי טוב יותר" הם לא ידעו אך אני ידעתי — זה היה אותו הדבר".

„מתי אוכל לחזור?" או „מתי אני חוזר?" היו שואלים. „לחזור זה שמח, לקווים. „שכח את הנשק לעת עתה", הייתי משיבה „אסוף אבנים!"

„לשם מה?" השתוממו.

„על מנת לזרוק על סורים ומצרים, אך שכח את הנשק לעת עתה" צחקו. זה מצא חן בעיניהם.

רצו לדבר, לספר, להשתחרר. היו כבר רחוקים משמחת נעורים. דוברי אנגלית שאלו „את יהודיה?" כאשר אמרתי שלא — לא השתוממו — קיבלו את עבודת הלא-יהודים בפשטות — כדבר מובן, סביר. כאילו שהבינו שבממלכת החולים — לאום, דת ועדה אינם משחקים.

„כאשר נפסקו הקרבות ותם זרם הפצועים, הודו לנו ואמרו שאנו חופשים לחזור לדליה — במקרה של צורך יקראו לנו חזרה".

„ותחזרי?", הקשיתי.

„עוד לפני שיסיימו את שפופרת הטלפון", נימה של החלטיות בקולה של ג'ייל — „רק אשמע שבצוות שוב לוחמים, אחזור, מייד אחזור, אנחנו עם צוות, צוות שעזר, שהציל בני אדם. איך לא אלך?"

„ג'ייל תלך, אני אלך, לי גם, זקוקים יותר" — מתלוצץ ארתור. — „אמבולנסים חשובים יותר מחדרי ניתוח, הם שלב קודם".

ובסיכום „הרבה למדנו על ארצכם במשך השבועות האלה, זה היה לימוד אינטנסיבי — הכל כל כך כאוב, גם על עצמנו למדנו הרבה".

הרגשתי שאפילו משפט קטן כגון „תודה רבה על העזרה" היה מיותר — זה היה כל כך מובן.

מקופנהאגן לאג"ד

מאת עלי כהן

מלחמת יום הכיפורים מתחלקת אצלי ל־2 חלקים: בחלק הראשון ישבתי בחו"ל, ביצעתי עבודה עיתונאית ועקבתי, חרד ומתוח, אחרי הדיווחים שהגיעו מן החזית במזרח־התיכון והחזית הדיפלומאטית במקומות אחרים בעולם — ואשינגטון, או"ם, מוסקבה וה„מפולת האפריקנית".

מיד עם פרוץ המלחמה נפתחת ברחבי קהילות היהודים בסקנדינביה פעולת התרמה למען ישראל, כאשר הם (היהודים) מתעלים על עצמם, תורמים ומתרימים. קהילת קופנהאגן, הנוהגת ב„שנים כתיקונן" לתרום קצת פחות ממיליון כתר למגבית. תרמה במשך 15 יום סכום כפול. קהילת החרדים „מחזיקי הדת", המונה כל כולה 45 בתי־אב, לא כולם משופעים במזומנים, תרמה 71 אלף כתר, תודות לרבה הישראלי, מרדכי זקבך. בעת ובעונה אחת עם תרומות אלה החל גם חשבון הבנק „220" לעשות את שלו — חשבון בנק זה הופעל לראשונה בעת מלחמת ששת הימים על־ידי אישים דנים לא־יהודים, למען ישראל. הפעם עמד מאחורי הקריאה לעם הדני לתרום למען ישראל ראש הממשלה הדני לשעבר ויגו קמפמן, אשר קשריו ואהדתו לישראל הפכו זה מכבר לשם דבר.

גם ראש־הממשלה הנוכחי של מדינה קטנה וסימפאטית זו, אנקר יורגנסן, ידוע בקשריו הטובים ואהדתו לישראל. ביום העצמאות האחרון, ה־25 למדינת ישראל, עמד על הבמה באולם הקונצרטים של ה„טיבולי" ולמרות איומים והפגנות אמר את אשר עם ליבו. וליבו, מסתבר — נשאר עם ישראל. זאת היתה גם עמדתו הבלתי־מתפשרת בעת מלחמת יום־הכיפורים, כאשר היה ראש־הממשלה המערבי הראשון שביקר בבריה"מ מאז פרוץ הקרבות. המזרח־התיכון היה במרכז הדיונים. עמדתם של מנהיגי בריה"מ ידועה ואילו אנקר יורגנסן אמר להם בפירוש: „מדינה קטנה העומדת על נפשה מול מדינות רבות הקמות עליה איננה בבחינת תוקפן".

לפרסום זכתה גם הופעתו של הבול, המציין מלאת שנה להצלת יהודי דנמרק, והיה זה בעתונות הדנית בבחינת „הם לא שכחו אותנו" — „הם" — ישראל והיהודים, „אותנו" — הווה אומר שעשינו את הנדרש מאיתנו בתוקף היותנו בני־אדם. הדנים אפילו „התמרמרו" — „הרי עשינו רק פעולה טבעית ואנושית שכל אחד יכול היה לעשות". יכול היה לעשות, אך לא עשה!!

הכיסוי בעיתונות וברדיו של מדינות סקנדינביה היה כמעט ללא־תקדים. רק בעת מלחמת ששת־הימים היה כיסוי דומה. בעיות מקצועיות נדחקו באורח־פלא לקרן זווית. בישראל נתקבלו מברקי־אהדה והודעות ומכתבים של אלה המבקשים להתנדב לעזרת המדינה בעת צרה. מאות „גויים" ניגשו וטילפנו לנציגויות ישראל — תרמו וביקשו שיודיעו להם אם יוכלו לעשות משהו למען המדינה הנלחמת על קיומה. בדנמרק התקרבה המלחמה אל ליבותיהם של בני העם הדני בגלל מותו של קצין צעיר בחזית התעלה — הקצין, אורי בן חיים, הוא בנו של עתונאי דני־ישראלי ידוע, נחום מנרק, המחלק את זמנו בין ישראל, בה נמצאת משפחתו, לדנמרק, בה הוא משמש עורכו הראשי של העתון רב התפוצה „פוליטיקן". כאשר נתמנה נחום (הרבהם) לעורך (קודם שנתמנה שימש ככתב עתונו בתל־אביב) אמר בראיון שלהיות כי יעשה הכל כדי שעיתונו יהיה פרו־ישראלי בעמותה. אמר ועשה. עתה שכל את בנו והדבר נגע לליבם של הדנים. עובדי עיתונו נתבקשו להימנע ממשלוח פרחים או איגרות תנחומים, ובמקום זאת לתרום למען ישראל...

כמו חברות תעופה זרות בכל מקום נמנעו חברות התעופה הסקנדינביות מטיסות לישראל כל עוד היה נמל התעופה לוד סגור וגם תקופת־מה לאחריו. הקשר לישראל וממנה קויים בטיסות בלתי־סדירות על־ידי „אל־על". הלחץ הרב במרכזים שונים בעולם על חברה זו — הן על־ידי הישראלים הרבים שביקשו לחזור למלחמה והן על־ידי המטענים החיוניים — הביא לכך שרגלי דרכו על הבטון של לוד רק בשבוע השלישי של המלחמה. מנמל התעופה נסעתי ישירות (היה זה בשבת) לבחינה המיון הצבאי אי־שם. לא גוייסתי, והתחלתי לחשב כיצד אוכל לעזור במאמץ. לפני עמדו מספר אלטרנטיבות. ניסיתי שתיים מהן והפכתי כמעט למתוסכל. רק בשלישית הצלחתי — השתמשתי בידיעת ההגה שלי והתנדבתי לעבוד כנהג אוטובוס ב„אגד", אשר זעקה לידים עובדות. פרוצדורה, שבימות שלום אורכת חודשים, ארכה הפעם רק יום אחד — רשיון הנהיגה הדני שלי לאוטובוס הומר ברשיון ישראלי, לא לפני שפקידה טורדנית שאלה שאלות שלא לעניין. למחרת התחלתי בעבודה — מונחים כמו „ויזה" (תעודת נסיעה מיוחדת) ו„בזכי" באו במקום מונחים ב„תיי תאזרחיים" כמו „טלקס", „כתבתי" ו„מסיבת עיתונאים". העבודה התפרשה על פני שעות רבות ליד ההגה והחל מהסעת חיילים לחופשה וממנה, דרך שיירות רגיל, בו השתדלתי להקל במידת האפשר על מצוק המצבים בחנות להסעת, הסעת טרמפיסטים בשיירות התרש שהונהג למען טרמפיסטים (קווים של ממש לאיסוף חיילים בשעות קבועות!!) הסעת חבילות לחיילים במרכזי דואר צבאי — אלפי חבילות, שתכשיטו בסופו של דבר את החיים למגוייסים הרבים. תרשתי יום אחד את „אפריקה" ובמשנהו מלאתי דלק בקריית־שמונה. מכרתי כרטיסים וניקבתי. לחצתי על הדוושה וגמעתי קילומטרים רבים. בקיצור — עשיתי „כשורה".

כאשר ישבתי ליד ההגה לא הרגשתי עצמי כ„עיתונאי ליד ההגה", לכל היותר כמותה הגדרה שנכתה ומוציאה שקיבלתי „הנהג הטוב שבין העיתונאים או העיתונאי הטוב שבין הנהגים", למחות מתלאה...

חדירה מבעד למחיצת הזכוכית

מאת גיורא מנור

מה גרם לספרו של ד"ר חיים גינות, הפסיכולוג הישראלי שחי באמריקה, „בין הורים לילדים", להימכר ביותר מחצי מיליון עותקים ולהיות מתורגם ל־14 לשונות?

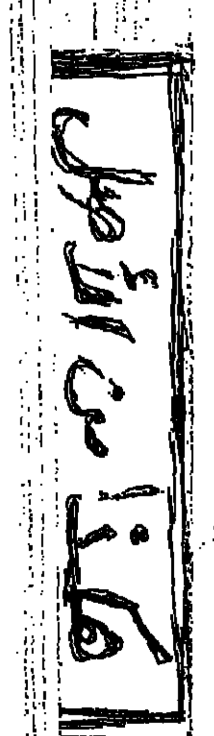

בשבוע שעבר הובא לקבורה בקיבוץ שער־הגולן חיים גינות, ישראלי שהיה דמות פופולארית מאוד בניו־יורק, ובכל רחבי ארה"ב, בזכות ספריו העוסקים בעיקר ביחסי הורים ו־ילדיהם, הורים ובניהם המתבגרים, מורים ו־תלמידיהם.

אפילו השבועון האמריקני „טיים" ציין את דבר מותו: „חיים גינות, בן 51, שנולד בישראל, מומחה לפסיכולוגיה של ילדים שספריו רבי־התפוצה הבהירו להורים כיצד לנהוג בצאצאים השוברים שמשות, מחוללים מהפיכות בבית דוחים כל החלטה עד אין קץ".

יש משהו מאי־הצדק בכך שפעמים רבות מטפלים טיפול עיתונאי באדם רק לאחר מותו. הכתבה העיתונאית מבקשת לה תמיד „קולב" להיתלות בו, סיבה אקטואלית, חולפת, ותהיה זו באנאלית כמתן פרס, או רגשית — כפטירתו של אדם.

ספריו של חיים גינות ראויים לסיקור כשלעצמם. לא בשל תיאוריה מבריקה וחדשנית כלשהי הכלולה בהם, אלא, סבורני, בשל כשרונו הבלתי רגיל של מחברם ל־השתחרר מסבך המונחים הפסיכולוגיים, האופייניים לספרים פדאגוגיים, המונעים מן ההורה, שנשאר עד היום המחנך העיקרי של הדור הצעיר, ליישם את התורות החדשות בתחומו המעשי, הביתי.

באולפני־שידור יש מחיצת זכוכית כפולה בין האולפן עצמו, בו נמצאים הנגנים או השחקנים, לבין תא־הטכנאים, ובו המפיק והבמאי הרואים את הנעשה באולפן כפנטו־מימה. לחיצה על הכפתור הנכון, המפעיל את המערכת האלקטרונית, מאפשרת לפנטומימה גם להישמע בתא־הטכנאים. כפתור אחר הופך את ההאזנה החד־סיטרית בתא־הטכנאים לדו־שיח, וגם אלה הנמצאים באולפן גופו מסו־גלים לשמוע את הנאמר מעברה של המחיצה האטומה. גילוי מערכת כזו, שתאפשר דו־שיח מבעד למחיצות־הדורות, היא, אולי, תרומתו החשובה של חיים גינות לחינוך המודרני.

כל פופולאריזציה מדעית טומנת בחובה סכנה של מכירת מירשמים מן המוכן, שיש, כביכול, להעתיקם מכא־נית, כאותם דגמי־גיזרה של ירחוני האופנה. אין ספק שד"ר גינות היה, פופולאריזטור מצויין. אבל אין בספריו מירשמים מן המוכן. יחד עם זאת יש בהם מעשיות רבות, עניניות פקוחות־עין והסקת מסקנות מנסיון חינוכי עשיר.

חשיבות הרגש

„כאשר חוזר הילד הביתה מלא טענות על אחד מחבריו או מוריו, או על החיים בכלל, מוטב להתייחס לרגשותיו, מאשר לנסות לקבוע בדיוק את העובדות או לאמת את פרטי התקרית". מדגים זאת ד"ר גינות בספרו „בין הורים לילדים":

הארולד בן העשר חוזר הביתה מצוברח ו־ממורמר.

הארולד: איזה חיים מחורבנים! המורה קראה לי שקרן, רק בגלל שאמרתי לה ששכחתי את שיעורי־הבית שלי. והיא צעקה. צווחה! היא אמרה שתכתוב לך מכתב.

האם: היה לך יום קשה, מה?

הארולד: בטח.

האם: זה בוודאי מביש מאוד כשקוראים לך שקרן לפני כל הכיתה.

הארולד: ועוד איך.

האם: בלבך ודאי איחלת לה איזה דברים נחמדים!

הארולד: כן! איך את יודעת?

האם: ככה זה כרגיל כשמישהו פוגע בך.

הארולד: כן, זאת הקלה.

האם, בדיאלוג שהבאנו, וזו צורה אופיינית לדרך כתי־בתו של גינות, לא חקרה לדעת מהי האמת בטענות ה־שיכחה של הארולד. היא רק שימשה ראי לרגשותיו, דבר שהקל עליו. אין כאן הסברים על אגרסיביות שנבלמה, על עקרונות האמת והשקר, ובעיקר אין כאן שיפוט.

הורים אינם בית משפט

הכלל החשוב ביותר, בעיני על כל פנים, במשנתו של חיים גינות הוא עקרון אי־השיפוט. כולנו נוטים ל־החליט מיד „לצידו של מי אנחנו". ואין הדבר משנה אם „הילד שלנו תמיד צודק" או ש„למען החינוך, המורה תמיד צודק".

ספריו של חיים גינות אינם מייצגים את הדעה ש־עולם אין לדרוש מן הילד דרישות ושיש לוותר על הכל למען „החופש המוחלט". אלא שכאן מוסברת דרך אחרת, חינ־בית, של ביקורת ותביעה.

בדוגמאות רבות מבואר העיקרון של ביקורת והבעת דיעה על מעשים ולא על אישיותו של הילד.

„אל תיכנס למטבח עם בוץ על הנעליים" — הוא ענייני מעשי. „שוב לכלכת את הרצפה. שרק עכשיו ניקיתי אותה. אתה לעולם אינך מעריך את העבודה שאני עושה" — הוא פסק דין על רגישותו ואישיותו של הילד.

„אינני מסכימה שתכה את אחיך הקטן" — הוא הודעה ברורה על אי־הסכמה. „ילד רע, שוב אתה מציק לתינוק!" — הוא פסק־דין.

הסכנה שבשיפוטיות היא כפולה. או שהיא מעוררת התמרדות ו„ניתוק יחסים", או שהיא גורמת לילד לקבל את המסקנה, ולחשוב על עצמו כ„רע", לא זריז, לא יוצלח, טיפש ו„מקרה אבוד". נוסף לכך, במקום להתייחס לעצם העניין שגרם להתנגשות, ולפתור את הבעיה המעשית, יש הסחה לשטח הרגשות, וכל תקרית מקומית נעשית לחלק ממיתקפה כללית והתשובה עליה היא — מיגננה כללית.

באחד מספריו מציין ד"ר גינות שגם ההיפך מגינוי טו־טאלי, שבח מופרז המורעף על אישיותו של הילד, קשה לשאתו בדיוק כשם שקשה „לבלוע" ביקורת כללית, אישית.

אם אומרים לילדה שכתבה שיר נחמד: „את תהיי משו־וררת גדולה", זה מעמיד אותה מיד בתחרות מעוררת חלחלה עם שקספיר, גיתה וכל גדולי הספרות. אם אומרים „השיר שכתבת הוא נחמד ויפה, נהניתי לקרוא אותו", זה חשוב מאוד למשוררת הצעירה, ואינו מעורר בה פחדים.

בספרו על יחסי הורים ובניהם בגיל הטיפש־עשרה מצאנו: „עלינו ללמוד שיעור זה — כשמשהו אינו כשורה, אין זה הזמן להגיד לנער מה דעתנו על אופיו או אישיותו. כאשר מישהו טובע, זה לא הזמן המתאים ללמד אותו לשחות, לשאול אותו שאלות או לבקר את מבצעיו. זו העת לעזור".

טכניקה בלבד?

אין פתרון מכאני ביחסי בני־אדם. אין מירשמים. אומר ד"ר גינות: „נסיונם של אחרים והשתקפות רגשותיהם הם אמצעים מועילים ביחסים בין־אישיים. בכל זאת, אין זה „טריק" או אפקט חיצוני. אין להשתמש בהם בדרך מכאנית. הדבר עוזר רק במסגרת של התעניינות אמיתית וכבוד הדדי. ביחסים בין בני אדם, הגורם העוזר הוא שילוב של טכניקה ואישיותו של מי שמשתמש באמצעי־העזר. ללא השתתפות ברגשות וללא אמת פנימית, הטכניקה תי־כשל".

ספריו מניחים מראש מידה רבה של הבנה אצל ההורים ויכולת ניתוח של מעשי הבנים, כולל תגובותיהם. החיים בבית מתוארים במאות דוגמאות הלקוחות כולן מסביבה חברתית בה שוררת רווחה כלכלית, בה ההורים הם בעלי השכלה תיכונית, ומעשיהם מבוקרים על ידי ההגיון ומוש־תתים על עקרונות של החברה הדמוקראטית המערבית. ב־מילים אחרות פונה המחבר לבני המעמד־הבינוני.

אם כי זו, כביכול, מיגבלה, הגורמת לצמצום היעד ולי־תר ספציפיות למעשיות, תכונות חשובות עד מאוד, הרי מאידך גיסא, הורים מסוג זה הם גם אלה המודעים לבעיות ומחפשים להם פתרונות, וזהו גם סוג ההורים הקורא ספרים. שני גורמים אלה הם כנראה גם סוד הצלחתו של גינות.

ד"ר גינות לא כתב רק ספרים, אלא הירבה להופיע בתוכניות טלוויזיה, ואף החזיק טור קבוע באחד השבו־עונים החשובים באמריקה. בשנת 1964—65 שימש כיועץ במשרד החינוך בישראל. בכוונתו היה למצוא דרך בה יוכל לעבוד בכל שנה לפחות חודשים מספר בארץ. ספרו הידוע ביותר „בין הורים לילדים" הוצע להוצאת ספרים מכובדת ומתקדמת מאוד בארץ, הוו דחתה אותו בשל היות מחברו בחזקת „יורד"... מאוחר יותר בכל זאת יצא הספר לאור (ואחריו אחרים) — בהוצאת ספרים אחרת.

הרעיונות היסודיים, הקורים, נשנים בכל אחד מספריו. הוא לא גילה עולם חדש. אבל עם קריאת ספריו, חשבתי לא פעם בלבי — חבל שאמי שלי לא קראה בהם בשעתה...

סקר אנונימי

באה אלינו גברת אחת, סימפא־טית, מנומסת, ואמרה שהיא מראיי־נת בשביל סקר דעת הקהל מטעם מכון אוניברסיטאי או משהו כזה. ו־אנחנו מדגם, כלומר בעלי — אם הוא בבית, אבל אם איננו הם מסתפקים בנשים. בתנאי שהן יודעות עברית. אמרתי שאני יודעת, כי על חוויה כזאת אני לא מוכנה לוותר. זו לי הפעם הראשונה בחיים להיות דעת הקהל, והאחריות כבדה.

הגברת קראה את ההקדמה, ש־עקב המלחמה חלו שינויים מרחיקי לכת ונאלצתי לגייס את כל ידיעותי בעברית כדי להבין מה הם בעצם רוצים להגיד. אבל התברר שזה לא חשוב — העיקר שאשיב על השאלות וגם כאן המאמץ אינו גדול כי ה־תשובות נתונות מראש ועלי רק לב־חור בין אלף־בית־גימל או דלת.

השאלה הראשונה נוסחה בצורה ברורה ביותר: האם, לדעתי, מצבה של ישראל שונה באופן כללי בעק־בות המלחמה — א) השתפר במידה רבה, ב) השתפר במידה מסויימת, ג) לא השתנה, ד) הורע. אולי ה־„הורע" התחלק למידה רבה ובמי־דה מסויימת, אינני זוכרת. לא הש־אירו מקום להסביר שבשבילי ישר־אל איננה באופן כללי, שיש לה מצב מדיני וסיכויי שלום וכלכלה ומל־חמות היהודים וכאב בלב. אבל בש־ביל המחשב הייתי צריכה להחליט בצורה חד־משמעית.

אחר־כך שאלו אותי, את דעת הקהל, מי אחראי למצבה של ישר־אל — במידה רבה, או במידה מסו־יימת או במידה מעטה או בכלל לא. באיזו מידה הממשלה, פיקוד צה"ל, מנהיגות פוליטית, מדינות ערב והמעצמות. על מידת אחריותו של הקדוש־ברוך־הוא לא שאלו.

האם הייתי מרוצה ממדיניות ה־חוץ של הממשלה בשנים 67—173? האם הממשלה פעלה למען פתרון הבעיות המדיניות? האם יש פולי־טיזציה של צה"ל? האם זה טוב ל־דמוקראטיה? — במידה רבה, ב־מידה מסויימת, במידה מעטה, בכלל לא? אחר כך עברנו להשמצות אי־שיות והתבקשתי לחוות את דעתי — תוך בחירה בין 4 תשובות — על הראיון של אריק שרון ועל הראיון של בר־לב. היה בסדר גמור? היה די בסדר? היה... נשאלתי מי לדעתי צריך להיות ראש הממשלה, מי שר הבטחון, ומי שר החוץ. בשאלון הי־תה רשימה ארוכה של שמות, אך המראיינת הודתה שהתבקשה לא לפרט אותם אלא במקרה חירום.

לאחר שאיישנו את המשרדים ה־עיקריים בממשלה באה עת לחשבון נפש: האם בעקבות המלחמה שו־נתה דעתי על אישים אחדים ב־צמרת? כגון גולדה מאיר, דיין, בר־לב, בגין, אריק שרון, לובה אליאב, מאיר פעיל וספיר. הייתי צריכה ל־החליט אם היתה לי דיעה טובה ונשארה טובה, היתה טובה ושונתה לרעה, היתה רעה ונשארה רעה או היתה רעה ושונתה לטובה. לא לקחו כלל בחשבון שאולי על מישהו אני סתם לא שמה, מה יש, כולם כל כך חשובים? ובכלל — האם ה־מלחמה שינתה את השקפותי ה־פוליטיות? זה חשוב מאד, כי תשו־בתי לשאלה הבאה תקבע אם ה־בחירות תיערכנה במועד שקבעה ה־כנסת. אז מה דעתי — אני בטוחה שהן צריכות להיערך ב־31 בדצמבר או שאני בטוחה שיש לדחות, אני רק חושבת שעליהן להיערך במועד זה או שאני חושבת שיש לדחות. ואגב, הוקמה ועדת חקירה — האם מסקנותיה צריכות להתפרסם לפני הבחירות, אחרי הבחירות או שאין כל קשר. כן, ומה קובע אצלי ב־בחירת הממשלה? הפעם אין תשו־בות מוכנות, משאירים לי שורה ל־תשובה וסומכים על האינטליגנציה שאצליח להגדיר.

אי שם, בין השאלות השונות, מו־גנבת גם אחת בדבר ההצבעה: האם אני בטוחה שאצביע בבחירות הקרו־בות? האם אצביע כמו בבחירות ה־קודמות?

אחר כך רצו, כנראה, לבחון, האם דעת הקהל היא מטומטמת לגמרי: האם צריך להצביע בעד אופוזיציה — גם אם אין מסכימים להשקפו־תיה, סתם כדי שתהיה חזקה? האם צריך להחליף את המפלגה השלטת מדי פעם? האם יש הבדל בין מדי־ניות החוץ של מפלגות המערך ושל מפלגות הליכוד? ובהזדמנות זאת — באיזו אני תומכת — זו של ה־ליכוד או זו של המערך?

לאט אבל בטוח הגענו לעיקר: האם, לדעתי, המלחמה עזרה ל־מערך — הוא יעלה בהרבה? במעט? ללא שינוי? יירד? כנ"ל — לגבי ה־ליכוד. כנ"ל לגבי סיכויי המפלגות הקטנות. האם בכלל יש צורך ב־תעמולת הבחירות? האם עלי מש־פיעה תעמולה בטלוויזיה? מודעות בעיתונות? חוגי בית? אסיפות פומ־ביות? ובטלוויזיה — את מי הייתי רוצה לראות בתעמולת הבחירות? הימרתי על חיים יבין.

לגמרי בסוף, כאשר דעת הקהל הדוגלת, כידוע, בבחירות חשאיות, שכחה שכבר השיבה על השאלה ה־אם שינתה את השקפתה הפוליטית או לאו, ביקש הסקר לדעת בעד מי הצבעתי ב־1969 ובעד מי הצ־בעתי להסתדרות. השאלון הוא, כ־מובן, אנונימי ואם לא איכפת לי אז רק כמה שאלות להשלמת ה־תמונה הסטאטיסטית: השכלה, מקצוע, גיל, ארץ מוצא וההכנסה החודשית.

מפני שלא שאלו אותי האם אני אוהבת גבינה, אם הייתי בתולה בליל הכלולות וכמה פעמים ביום אני מכה את הילדים — לא היה איכפת לי להרשות לגברת הסימ־פאטית שראיינה אותי לרשום על עטיפת חוברת־השאלות את שמי ו־כתובתי, סתם לשם ביקורת. העיקר שעכשיו אני יכולה לישון בשקט. קבעתי את המדיניות הישראלית ל־שנים הבאות.

עכשיו כבר מותר לגלות...

יונן קדבי

מעולם לא תיארתי לעצמי כי שלושת־רבעי השעה לאחר צאתי את הבית אהיה כבר בחזית, בקו האש הראשון. המהירות בה הגעתי מהמיטה החמה אל לב ליבה של הפגזה ארטילרית נוראה, הדהימה אותי לא מעט. האמת היא, כי לא היתה זו הפעם הראשונה בה מצאתי עצמי תחת אש חיה, אבל המעבר החד, העוצמה, דיוק הפגיעות של האויב ומעל לכל העובדה שלא הייתי מוכן, גרמו לי בתחילה לחלום, פשוטו כמשמעו.

ניכר היה בבירור כי האויב הכין את כוחותיו ביסודיות לקראת המתקפה הגדולה. כלי נשקו היו ערוכים ומטווחים ועבדו ללא ליאות. קשה ביותר למצוא מחסה כשאתה ניצב לבדך כשגבך אל הקיר ובמרחק שלושה צעדים ממך מחוררת כיתה שלמה המפעילה נגדך את מיטב הנשק המודרני והמתוחכם לעילא.

— „תלמידים!" זעקתי „אני מסרב להיכנס אתכם למלחמת התשה! אני פותח מיד במתקפת נגד ואז אוי ואבוי לכם!"

ולא היתה זו משימה קלה. רק לאחר שגייסתי את כל כוחות המילואים שלי וניתחתי לוגית את עמדות האויב, הצלחתי, בפעו־לה טקטית מזהירה, לפתוח לי פרוזדור צר אל דלת הכיתה ומשם להתפרץ במתקפה רבת רושם אל מחוץ לבניין הכיתות וישר אל חדר המורים.

„אין דבר", ניחמו אותי חברי למקצוע שנקבצו שם ערמות־ערמות, „בעוד שבוע־שבועיים תעבור היוזמה לידינו, או אז נראה להם במה כוחנו גדול!"

הלימודים, אומרים לנו, נמשכים כסדרם.

י. לזר
כתב־צבאי

תנו להם ספרים

צביה בר־שלום

סקירת ספרי ילדים

מסע האריות

מאת רנה חברון | רישומים: גיורא כרמי

(ספריית דן־חסכן בהוצאת עם עובד)

79 עמודים — מנוקד.

פלג נוסע עם אביו לירושלים ונגזר עליו לבלות בגפו שעות אחדות במוזיאון רוקפלר. הוא נוכח ב„כנס־אריות". מוזר ומקנה־דעת, בו מספר כל אחד מהאריות המוצגים במוזיאון (וגם כמה אורחים מעבר לחומה) את תולדותיו. כך לומד פלג — ועימו הקורא — מעט ארכיאו־לוגיה, מעט היסטוריה של ארץ־ישראל, מעט על מיקומם של מוצגים שונים במוזיאון. סי־פורי האריות אינם מרתקים במיוחד ואם כי הם מבוססים על עובדות — אינם מעוררים אמון. בעיני ילד תמוה, למשל, מדוע בכנס שיגרתי („כמו בכינוסים הקודמים..." — פותח אריה־הבריכה, המשמש יו"ר, משמע — נערכו כבר כינוסים בעבר...) חייב כל משתתף להציג את עצמו ולספר את תולדותיו. האם לא הס־פיקו לעשות זאת לפני שפלג נרדם בחצר המו־זיאון? נושא הסיפור — שאין בו מתח — יעניין ילדים בני 10—14, המתעניינים בהיסטוריה וארכיאולוגיה, אך לפי הסגנון נועד הספר לבני 8—11. אין ספק שהספר יכול לשמש מדריך מצוין במוזיאון רוקפלר (בכל הנוגע לאריות המוצגים בו) וחבל שבנוסף לרישומים טובים מאד של ג. כרמי, לא נכללו בו גם צילומים.

*

כולם בסנדלים (סיפורי סף עשרה)

ליקטה וערכה: תקוה שריג, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

19 סיפורים על־אודות בני סף־עשרה, בני 10—14, אולי, מיועד להם וגם להוריהם ומ־חנכיהם. פסיפס רבגוני של דמויות, אירועים, סיגנונות. 19 מחברים תרמו מפרי עטם, מרבי־תם — סופרים ידועים, וגם ערבים. 7 מהסיפו־רים נלקחו מספרים שכבר ראו אור, קצת קוצ־רו, קצת „שופצו" כדי שתתקבל שלמות. הקורא יפגוש בספר שוחרי הרפתקאות צעירים, נוער שוליים, בני קיבוץ, עולים חדשים ממזרח ומ־מערב, ילדים ערביים, „בנו טובים", יתום בפני־מיה, ילדה ממאה שערים וסתם ילדים משיכון ותיקים. כל מה שאנושי אינו זר להם: יחד ובדידות, קנאה ואכזריות, טוב־לב וחרטה, נאמנות ואכזבה. יש גם סיפור („נעלים אדומות" של יהואש ביבר) על אהבת־נעורים, תמימה ועצובה, סיפור שאין בו „הפי־אנד" ולא מתק־תקות המאפיינות את ספרות הילדים. ישנם גם סיפורים דימיוניים ולירים — לאו דווקא על בני־עשרה, אך לטעמם.

הספר אינו מאויר, אך צורתו הגראפית נאה מאוד ורבגוניות הנושאים (והסגנונות) הינה ערובה שכל ילד, בן 10 עד 14 יקרא את הסיפו־רים בעניין ולפחות לאחד מהם יקדיש מחשבה מיוחדת, תוך הזדהות עם הגיבור.

*

שחורי

מאת חנה הורן | ציורים: ברכה פלדמן

(הוצאת הקיבוץ המאוחד, „ספריה לפעוטות")

סיפור פשוט מאד וחביב מאד לבני 3—7, על כלב שחורי שאהב להתלכלך ואיך יוסי וגליה רחצו אותו. אותיות גדולות — כמו באלפוני ל־כתה א' — שורות קצרות; משפטים קצרים, שפה קלה מאד. הציורים של ברכה פלדמן עלי־זים, בלתי מסובכים וריאליסטיים, מתאימים לגיל הרך. אין לסיפור יומרות אך יש בו עלילה, מתח והומור מובן לפעוטות.

זכרונות נעורים

מאת אבנר בהט

„מעולם לא כתבתי יומן. גם אילו הייתי עושה זאת, ודאי היה הולך ל־איבוד עם כל היתר במהלך שתי מלח־מות העולם. אך איתרע מזלי וניחנתי בזכרון פנטסטי, המאפשר לי לשחזר את חיי הארוכים כמעט מיום ליום. ברצוני להתנצל במלים ספורות אלה לפני הקורא, בהפקידי בידיו את סיפור חיי כפי שהוא, גולמי וכן, סיפור של מאבקים ושגיאות, הרפתקאות ו־נפלאות יופי ואושר של שנות נעורי"*.

במלים אלו פונה ארתור רובינשטיין אל הקורא ב־פתח הכרך הראשון של ספרו האוטוביוגרפי „ימי צעי־רותי", כרך עבה בן למעלה משש מאות עמודים, המספר את קורות חייו עד שנת 1916, כלומר עד מלאות לו שלושים שנה. ואכן, כוח זכרונו של רובינשטיין הוא מפ־ליא. סיפורו שוטף, משעשע ומשובץ אנקדוטות לרוב. אך לא זה עיקרו. קשה לקבל מזכרונותיו מושג מדוייק על התפתחותו כאמן, כפסנתרן, והוא גם אינו מדגיש כלל את הצד המקצועי. הוא מספר את זכרונותיו כאדם, כאירופי, כיהודי, כפולני, כאיש העולם. מחד גיסא, עלול סיפורו להיקרא כמצעד אין סופי של סעודות, משתאות ומפגשים נוצצים. כאן היה לו כוח זכרונו הפנומנאלי לרועץ, שכן ברגע מסויים מתחילים כל אלה לשעמם. אך, כאמור, לא זה העיקר. מאידך גיסא — סיפורו המעציב לפעמים של אמן צעיר, בלתי מוכר, בראשית דרכו, לעתים על סף הרעב, בחדר עלוב בפאריס, בודד ועזוב. אך גם זה לא העיקר. כולנו הן יודעים כי היתה זו רק תקופת מעבר וכי סוף התהילה היה לבוא.

אם לנסות להניח לאלה — דכאונות ומשברים מכאן, הצלחות והנאות מכאן — אפשר לנסות להגיע אל עיקר הלקח של הספר: יחסו היסודי של רובינשטיין אל ה־חיים, מעל ומעבר להצלחות וכשלונות, אהבת החיים ה־עזה שלו, הקשורה גם בהכרת ערך עצמו מראשית דרכו, ושני הדברים קשורים ללא הפרד.

הספר מחולק לארבעה חלקים, המתחלקים כל אחד לעשרות פרקים. החלק הראשון מספר על ילדותו בפולין (הוא נולד למשפחה יהודית בלודז ב־1886); השני נקרא „אני גדל בברלין"; השלישי — שהוא הארוך ביותר — נקרא „בודד", ובו מסופר בעיקר על נעוריו בפאריס, וה־אחרון — „אנגליה ומלחמת העולם הראשונה".

כבר במלים הראשונות של ספרו מפתיע רובינשטיין ומצהיר דבר שאולי גם ממנו ניתן להבין את עצם יחסו לחיים, וכן גם את יחסו אל בית הוריו, שהיה קריר למדי, וכן את עזיבתו המוקדמת את בית ההורים ויציאתו לעצ־מאות בגיל רך ממש. וכך הוא פותח ומספר:

> אני חייב את חיי לדודה סלומיאה. הייתי השביעי ונולדתי שמונה שנים לאחר קוד־מי; הורי לא רצו בי כלל וכלל, ולולא הת־להבותה המשכנעת של דודת סלומיאה מאיר, לא היתה כלל מתרחשת הופעתי ב־עמק הבכא הזה.

כשרונותיו שנתגלו בגיל צעיר מאד, היותו ילד פלא — כל אלה דברים ידועים (בספר אף מובא צילום מאמר על הופעתו הפומבית הראשונה בעתון העברי „עולם קטן" — משנת 1902 — שהופיע בברלין). מה שפחות ידוע — כיצד למד בברלין, מרוחק ממשפחתו, והתרועע תמיד עם מבוגרים (ומבוגרות...) ממנו כאחד מהם כבר בגיל־העש־רה. אולי גם בכך ניתן להסביר את הכרת ערך עצמו, כיוון שזו נשתקפה לו באספקלריה של הסובבים אותו. גם בתקופות הקשות ביותר שעברו עליו לא היו לו אף לרגע היסוסים כלשהם לגבי ייעודו ורמת חייו. והתמונה לעתים ממש בלזאקית: מעברים חדים משפע בזבזני אל סף הרעב, מהתרועעות עם גדולי עולם אל הסתגרות בחדרון עלוב של פנסיון זול, וכו'.

את תאוות החיים הבלתי מרוסנת שלו ניתן לחוש בכל דף מדפי הספר, אך במקום אחד הוא מביאה לידי ביטוי ברור ומודע, ומנסה גם להסבירה. דברים מסוג זה אמנם אינם שייכים כל כך לתחום ההכרה אלא יותר לתחום התחושות והגישה הספונטנית אל החיים, אך חשוב להביאם כאן בשם אומרם:

> תשוקתי לחיים מעולם לא היתה חזקה יותר מאשר באותו אביב. הייתי אדם מאו־שר. ועלי לומר כי מימי לא פגשתי באדם מאושר ממני.
>
> הצהרה יומרנית כל כך תובעת אחר הכל הסבר כלשהו. השקפתי על האושר נולדה באותו יום עצוב בברלין, בו ניסיתי להתא־בד, או זמן מה לאחר מכן. זו היתה לי מעין התגלות פתאומית, ומאז לא חדלתי לאהוב את החיים ללא תנאי.
>
> לרוב האנשים, לדעתי, יש גישה מאד בל־תי-מציאותית אל נושא האושר, כיוון שהם מציבים תמיד את מלת התנאי הקטנה וה־גורלית „אילו". הם חוזרים ואומרים תמיד: „הייתי מאושר אילו הייתי עשיר, או אילו היתה אוהבת אותי נערה זו, או אילו הייתי מוכשר, או — וזאת לעתים מזומנות עוד יו־תר — אילו הייתי בריא". וכאשר הם משי־גים את מטרתם, לא יאחרו להמציא להם „אילו" אחרים.
>
> העולם לתוכו אנו נולדים הוא בלתי-מו־בן, בלתי אפשרי, בלתי הגיוני, אבסורדי ומ־סוכן, ובו שאלה אחת הניצבת לפנינו חסרת מענה: מי או מה יצר אותו, ולאיזה צורך? אשר לי, אני אוהב את החיים בטוב וברע וללא תנאי, כיוון שזהו בעיני אורח החיים היחיד האפשרי. זה מזכיר לי את המעשיה המקסימה בקיסר שאצטגנינו יעץ לו ללבוש את כותנתו של אדם מאושר. לאחר חיפו־שים ממושכים נמצא לבסוף אדם כזה — איכר המצהיר כי הוא מאושר לחלוטין, אך... אין לו כותונת!
>
> רחוק אני מלהעמיד פנים כאילו ניחנתי במבנה או באומץ יוצאי דופן, או בכוח „ל־חייך אל מול המצוקה". להיפך, כמו כל אדם אני נופל לא פעם קורבן למשברים של דכאון, להתפרצויות זעם וקוצר רוח, בהב־דל אחד — שאני מסתגל אליהם ורואה או־תם רק בניגוד למצב ההתלהבות.
>
> החיים יכולים למנוע מאיתנו חירות, ברי־אות, עושר, ידידים, משפחה, הצלחה. אין הם יכולים לגזול מאיתנו לא את המחשבה ולא את הדמיון, ותמיד ייוותרו לנו האהבה, המוסיקה, האמנות, הפרחים והספרים. מ־בלי להזכיר את העניין הנלהב בכל דבר.
>
> הדבר עשוי להיראות פאראדוקסאלי, ש־אהבת החיים המפוכחת שלי נולדה באמת בברלין באותו יום מסויים, האומלל ביותר בחיי. עם זאת — זו האמת לאמיתה.

בעיה אחרת, אליה הוא מתייחס לעתים רחוקות, אך אז הוא עושה זאת בבהירות ובגישה בריאה ביותר, היא בעיית יהדותו ויחסו אליה. כידוע, רובינשטיין הוא אירו־פאי בכל רמ"ח ושס"ה ואיש המערב עד לקיצוניות (בשנת 1967 התבטא בראיון עיתונאי בפאריס כי לגבי חייו שלו אסיה יכולה להיות קיימת או לא, אך אין הוא יכול לתארם לעצמו בלי מוצרט), אך מעולם לא התכחש למוצאו היהו־די, ולהיפך — הוא גאה בו ונושאו כנס. עקב חינוכו הי־תמיד כמתבולל, אך יחסו אל היהדות ואל ישראל הוא בריא מאד וללא תסביכים. נזכיר כאן כי הוא אחד האמ־נים היחידים, אם לא היחיד, שנדר שלא לדרוך על אדמת גרמניה (עוד במלחמת העולם הראשונה!) ומקיים את נד־רו, וידוע שהגרמנים נוהרים בהמוניהם לשמוע אותו כל אימת שהוא מופיע בארצות הגובלות עם ארצם — הולנד, בלגיה, שוויץ. למותר לומר כי נתקל לא אחת ולא שתיים בתופעות של אנטישמיות, והוא מזכירן בספרו ללא נטי־רת איבה קשה, אך גם את ביקורתו על התדמית של ה־יהודים בגולה אין הוא מסתיר. גם עבורו, אדם שיש לו דירות ובתים בפאריס, ניו־יורק, לונדון, ספרד — מדינת ישראל הפכה להיות מעין מולדת, ויעיד על כך פסטיבל רובינשטיין השנתי הנערך אצלנו וכן תחרות רובינשטיין, אולי היומרנית והיוקרתית בין התחרויות הפסנתרניות ה־מרובות, העומדת עתה על הפרק.

לסיום, נביא כאן קטע קטן מתוך זכרונותיו, בו הוא מספר בגילוי לב מירבי על יחסו ליהדות ולישראל:

> ברגע מסויים העלה אנטק את בעיית ה־אנטישמיות בכלל ובפולין בפרט — נושא שכיח בשיחות בין היהודים. לפי השקפתי האישית היתה האנטישמיות מוצדקת מ־בחינות רבות:
>
> — כאשר אני רואה את היהודים העשי־רים הללו עם נשותיהם ואת התנהגותם ב־פומבי, כיצד הם מציגים לראווה את עשרם, את תכשיטיהם, את פרוותיהם, בהידחקם בכל מקום אל השורה הראשונה, אני מת־חיל להבין את רוגזם של האנשים, אמרתי.
>
> ד"ר גולדפלם ענה לי בקול רך:
>
> — אתה שוכח, דומני, כי היהודים הללו שעליהם דיברת אינם מייצגים אלא מיעוט קטן. הביקורת שלך אינה יכולה לחול על העם היהודי ככלל.
>
> ייתכן כי השנים הרבות שחייתי בין פרו־טסטנטים דשנים ובין קאתולים נכבדים השפיעו על שיפוטי. מכל מקום, בהתלהטי, עניתי:
>
> — בסדר, דוקטור, אך מה אנו רואים מ־אידך? את הגיטאות! את אותם המוני בר־נשים מפוחדים מגודלי זקן ופיאות, החר־דים מהכל ומכולם, שאינם משתמשים ב־כשרונותיהם ובשכלם אלא כדי לקנות ולמ־כור בגדים ישנים ומשומשים! אין דבר ה־מרגיזני יותר מאשר לשמוע את האנטיש־מים הפולנים המשמיצים אותנו, את היהו־דים האחרים, המוציאים דיבתנו כנושכי נשך וכגנבים. אני יודע היטב כי, למרבה ה־שמחה, יש בתוכנו עלית בעלת תרבות גבו־הה ביותר, ואילו שאלוני הייתי בוחר בך, דוקטור, כנשיאה; אך עלית זו היא רק מי־עוט מבוטל, ואין בה כדי לכפר על הרושם הרע של השאר.
>
> הדוקטור הרצין והעציב. לאחר דומיה ענה לי בקול שקט מאד:
>
> — ואני, דבר אינו מכאיב לי יותר מאשר לשמוע אותך מבטא דעה כה פסימית על עמנו. יש לא מעט תשגות נכונות בדבריך, אך האם ניסית אי פעם להרהר בסיבות של כל אותן תופעות, אותן ביקרת בחריפות כה רבה?
>
> נאלצתי להודות כי הייתי מודע רק לתו־צאות.
>
> — אם כך, אמר, עליך להבטיח לי כי תקרא בעיון את הספרים שאשלח לך. כא־שר תחזירם אלי, נמשיך בשיחתנו זו.
>
> — אני מוקיר ספרים טובים, דוקטור, יו־תר מכל דבר, אמרתי. ואני מבטיחך לקרוא בהם [illegible]
>
> [illegible]
>
> [illegible] את בנות היהודים העשירים. הם חד־לים להתייחס אל הבנקאים המלווים להם כסף כאל נושכי נשך: הם זקוקים להם. אשר לאחרים, ליהודי הגיטו — הללו נח־שבים לגזע נחות; האנטישמים נהנים ל־התייחס אליהם באדיבות ולגונן עליהם, כ־אילו היו משרתים או עבדים.
>
> — דומני, אמרתי, אם נבחן זאת היטב, כי שנאתם האמיתית מתמקדת ביהודים ה־עומדים על רמה גבוהה ביותר, המוכשרים והנבונים ביותר, אלה אשר ברגע שהותר להם להתייצב לתחרות תופסים את המקו־מות הראשונים בכל שטח אפשרי — במדע, באמנות ובכלכלה. שונאים אותם על שאינם מוכנים להיטמע בין האומות בתוכן הם חיים, על מסירותם למשפחתם, על צלילות דעתם, על נדבנותם. כל התכונות האופיי־ניות הללו אינן מתקבלות על דעתו של ה־אנטישמי האמיתי.
>
> גולדפלם חייך.
>
> — דוקטור, שאלתי אותו, האינך חושב כי מאחורי כל זה מסתתרת קנאה עמוקה?
>
> — ודאי, ענה לי, הקנאה היא כמו רעל לרוח, והיא עלולה להוביל אף אל הפשע ולא רק אל עוול ודיבה.
>
> עלי להודות כי אני אסיר תודה על שעו־דני בחיים בשנות השבעים הללו בהן נכתב ספרי, ועל שניתן לי לראות בנס של תקומת מדינת ישראל. אבי, כפי שזכור לי, דיבר וח־לם על שיבת עמנו לירושלים. דומני כי מ־בחינה מסויימת, ועמוק עמוק בלבי, אני מייצג אותו בשעת תפארת זאת.
>
> עם שובם אל מולדתם העתיקה לאחר אלפיים שנות גלות, מראים היהודים לעו־לם את אופיים האמיתי. בפחות מרבע מאה הם הפכו מדבר לארץ יפה ופוריה. הם פית־חו תעשיות, יצרו מרכזי מדע, הפיצו את האמנויות היפות. הם דוברים עברית צלו־לה, משוחררת מן ההטעמה הזמרנית של עגת היהודים בחו"ל; הם הוכיחו את או־מץ לבם הבלתי-נכנע ואת אומנותם כאנשי צבא בלחמם בהצלחה כנגד אויב העולה עליהם אלף מונים במספרו. אכן, היהודים הכנועים של הגיטו הפכו להיות לוחמים ללא חת.

*) Arthur Rubinstein — My Young Days, ed. Knopf, New York, 1972

ההתייצבות היהודית

(סוף מעמוד 13)

עבודה עבורם. דבר זה מביא אף לתגובות נזעמות של יהודים רבים, המבקשים לסייע ומבוקשם לא ניתן להם. הרגשת המתנדבים בכוח מתבטאת יפה בדבריה של ברברה בלומנטל מניו־יורק שאמרה „אם אנחנו לא נלך, מי ילך? אין מי שיעשה זאת במקומנו". או ליאו רוזמרין מקווינס, שהיה בארץ ב־שעתו וכבר נרשם כתושב ארעי, ונאמר לו שעלולים לגייסו לצה"ל. הוא הודה שהדבר יפחיד אותו, אך הוא נסע בכל זאת.

בבריטניה כבר עלה גיוס הכספים פי שלוש
על זה של שנת 1967. נציגים יהודיים
[illegible]ים כמו מייקל סאקר וציר בית הנבחרים
[illegible] פידלר ממשיכים לתקוף בפומבי את
[illegible]ה על יחסה לישראל: „שלטונות ברי־
[illegible]ו שהמשבר במזרח התיכון מהווה
[illegible] לרכוש את ידידות הערבים ב־
[illegible]ה"ב תדאג לישראל". אגודת ישרי־
[illegible] יצאה ב־25 באוקטובר בקריאה
[illegible]פילה למען ישראל. לתרומות
[illegible]ת את הדבר בהתקפה על עמדת
[illegible]יסית. ב־26 באוקטובר פנה
[illegible]לשר החוץ הבריטי ודרש ממנו
[illegible]ים ובסוריה על מנת לקבל
[illegible]ם. כחמשת אלפים מתנדבים
[illegible]נגליה, תרומות הדם. שישראל
[illegible] לתן, אוכסנו בינתיים על מנת
[illegible] בבוא העת אלינו. ביתר אר־
[illegible]שה עדים אנו להתפתחויות
[illegible] יהודי.
[illegible]זר היא תגובת יהודי בריה"מ.
[illegible] יונת קולצ'ינסקי ויבגנייה
[illegible] בפני בניין הוועד המרכזי
[illegible]מוניסטית במוסקבה בדורשם
[illegible]יס לצה"ל. מברקים לנשיא
[illegible]ממשלה נשלחו ע"י קבוצות
[illegible]ינגראד, ריגה וטביליסי. ה־
[illegible]ים לפתוח במשפטים נגד יהו־
[illegible]זורים במלחמה. אלכסנדר סלו־
[illegible]עבר לבית חולים להולי נפש
[illegible] את הזדהותו במלחמה. אולם
[illegible]ז אחת עם הסננות אלה ועם דרישת
[illegible] יהודים במוסקבה לתרום דם למען
[illegible] שנענתה כמובן בשלילה, אנו עדים
לעליה מוגברת מבריה"מ כאשר הסובייטים נתנו ארבעת אלפים מאתיים אשרות יציאה בחודש אוקטובר. מרומניה הגיע הרב מישה רוזן, ב־2 בנובמבר, והביע את הזדהותו ה־עמוקה עם ישראל בהביאו עשרה ספרי תורה משם.

עוד טרם הגיעה העת לראשית סיכום ב־נושא גיוס העם היהודי לעזרה של ישראל במשבר הנוכחי. אין לנו עדיין ניתוחים מסמכים על קבוצות שוליות כמו השמאל ה־חדש, תומכי נטורי קרתא והמתבוללים שונים. כן אנו עומדים רק בראשית ההתגייסות ה־מדינית של יהדות העולם, בסיכומים וניתוחים אלה נצטרך לעסוק בימים הבאים.

טלוויזיה לימודית

יום ו' — 23.11
- 07.50 סרטוט ט' — איזו־מטריה
- 08.15 חשבון ז' — כיצד כופלים בבסיסים שונים
- 08.40 תמדו לשון ז'־ח' — יחי ההבדל הקטן
- 09.05 גיאומטריה ז' — משמעות המדידה
- 10.00 ביולוגיה י' — חיסון
- 10.20 אזרחות ז' — חובות האורח
- 11.25 דני וגיל במסע בל־תי רגיל (אמנות) — „בריחה לפירנצה"
- 12.00 דני וגיל במסע בל־תי רגיל
- 14.00 פרקי ספרות — כל משל ומשל
- 14.20 הכרת הארץ — ארץ חיטה ושעורה
- 14.40 כאלה אנחנו — האם אני נחמד?

יום א' — 25.11
- 07.50 טכנולוגיה ט' — פלדת מסג
- 08.15 גיאומטריה ט' — חקירת משולשים חופ־פים
- 09.05 אנגלית ה'
- 09.25 אזרחות ז' — חו־בות האורח
- 10.00 אנגלית ט'
- 10.20 טבע ו' — גירוי ו־תגובה
- 10.45 צרפתית
- 11.05 אלגברה ט' — קבו־צות אמת ושקר
- 11.25 גיאומטריה ה' — ה־נקודה
- 12.00 אנגלית י'
- 12.20 ייעוץ והכוון ז' — מי בכיר?
- 13.00 סרטוט ט' — היטלי קטע ישר
- 13.20 תמדו לשון ז'־ח' — יחי ההבדל הקטן
- 13.40 שח־מט — שעור מספר 11
- 16.00 אנגלית ו'
- 16.14 טבע ה' — אלקטרו־נים מציירים
- 16.31 שח־מט — שעור מספר 12
- 16.52 תורת החשמל י' — חיבור בטור

יום ב' — 26.11
- 08.15 אנגלית ו'
- 09.05 גיאומטריה ו' — מ־דידות
- 09.25 טבע/פיסיקה ה' — זרימת המטענים במעגל החשמלי
- 10.00 ביולוגיה ט' — אב־רונים ופעילויות בתא
- 10.20 אנגלית ה'
- 11.05 ייעוץ והכוון ח' — שיפורים אישיים
- 11.25 גיאומטריה ח' — חקירת משולשים חופפים
- 12.00 ביולוגיה י' — חיסון והשתלת איברים
- 12.20 טבע/פיסיקה ה' — [illegible]
- 13.00 ביולוגיה ט' — אב־רונים ופעילויות בתא
- 13.20 טבע ו' — גירוי ו־תגובה
- 13.40 [illegible] (סרט)
- 14.10 תורת החשמל י' — חיבור בטור
- 16.00 [illegible] (סרט)
- 16.35 צרפתית
- 16.41 דני וגיל במסע בלתי רגיל (אמנות) — „ברי־חה לפירנצה"

יום ג' — 27.11
- 08.40 תורת החשמל י' — חיבור בטור
- 09.05 חשבון ז' — הפיכה חוזרת
- 09.25 אנגלית ה'
- 10.00 אנגלית ט'
- 10.20 אנגלית ו'
- 10.45 גני ילדים — חבה נגלה בעלי חיים
- 11.05 גיאומטריה ט' — חקירת משולשים חופפים
- 11.25 אנגלית ז'
- 12.00 אנגלית ח' — פלדת מסג
- 13.20 אזרחות ז' — חובות
- 13.00 טכנולוגיה ט' —
- 12.20 אנגלית א' — האורח
- 13.40 אנשי האטילים — (סרט)

יום ד' — 28.11
- 08.15 גיאומטריה ה' — ה־נקודה
- 09.05 חשבון ח' — נקו־דות במערכת הצירים
- 09.25 אנגלית ה'
- 10.00 אנגלית ט'
- 10.30 אנגלית ז'
- 10.45 מסיפורי שפת הנחל — אגדן ורינו ובועות הסבון
- 11.05 ביולוגיה ט' — אב־רונים ופעילויות בתא
- 11.35 אנגלית ח'
- 12.00 אלגברה י' — פונק־ציות הפוכות
- 12.20 גיאומטריה ו' — מ־דידות
- 12.40 היד הלבנה (סרט)
- 13.00 דני וגיל במסע בלתי רגיל (אמנות) — „ברי־חה לפירנצה"
- 13.20 טבע/פיסיקה ז' — המצבים השונים של ה־חומר
- 13.40 פרקי ספרות — ה־זקן — שלום עליכם
- 14.10 סרטוט ט' — היט־לים ותיכנון הגליון
- 16.00 מסיפורי שפת הנחל — תעלולי האורח מאמ־ריקה
- 16.15 מה יש בעולם — ציור
- 16.31 אנגלית ט'
- 16.47 תורת החשמל י' — חיבור במקביל

יום ה' — 29.11
- 08.15 גיאומטריה ח' — חקירת משולשים חופפים
- 09.05 חשבון ד' — (סידרת א') — כיצד לחבר?
- 09.25 טבע/פיסיקה ה' — זרימת המטענים במעגל החשמלי
- 10.00 טכנולוגיה ט' — פלדת מסג
- 10.20 גיאומטריה ה' — הנקודה
- 10.45 גני ילדים — חבה נגלה בעלי חיים
- 11.05 ביולוגיה ט' — אב־רונים ופעילויות בתא
- 11.25 טבע ה' — גירוי ו־תגובה
- 12.00 אלגברה ט' — קבו־צות אמת ושקר
- 12.20 טבע/פיסיקה ז' — המצבים השונים של ה־חומר
- 13.00 תורת החשמל י' — חיבור במקביל
- 13.20 צרפתית
- 13.40 [illegible] (סרט)
- 16.00 אנגלית ה'
- 16.19 אלגברה ט'
- 16.40 אנגלית ח'
- 16.54 ייעוץ והכוון ח' — מה חשוב?